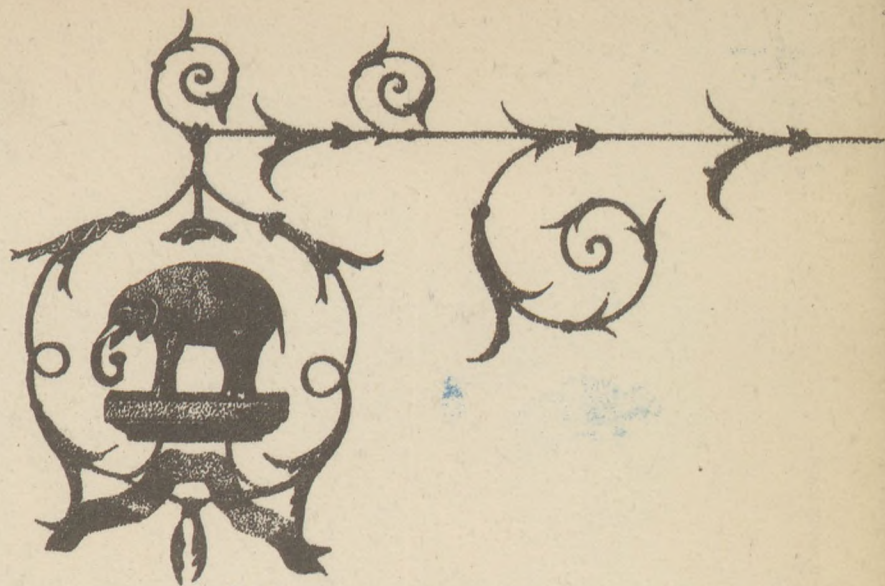

302.939

MÚZEUMI

EZERKILENC SZÁZHATVANHÁROM 2 SZÁM

KÖZLEMÉNYEK

**MÚZEUMI
KÖZLEMÉNYEK**

EZERKILENC SZÁZHATVANHÁROM 2 SZÁM

A M U Z E U M I T E R Ü L E T T Á J É K O Z T A T Ó J A

Kiadja:

a Művelődésügyi Minisztérium Muzeumi Főosztálya által megbízott
M u z e u m i K a b i n e t

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Gerelyes Ede, Korek József /felelős szerkesztő/, Kovács István, Lakatos
László, Major Gyula, Radocsay Dénes, Szolnoky Lajos, Vizy Ottó

T A R T A L O M:

K a t o n a I m r e: A Muzeumi Tudományos Tanácsok működése és feladatai	1
B a l a s s a I v á n: A magyar muzeumok történetének kutatása	5
K o r e k J ó z s e f: A muzeumi munka néhány etikai kérdése .	10
M a k k a y J á n o s: A régészet új vizsgálati módszerei és hazai alkalmazási lehetőségei	15
S z o l n o k y L a j o s: Néprajzi tájkonferenciák 1963-ban .	24
T r o g m a y e r O t t ó: Az alföld őstörténetének főbb kérdései	28
C s a t ó T a m á s és G y ő r f f y S á n d o r: A legújabb korral foglalkozó vidéki muzeológusok konzultációja	31
N é m e t h y E n d r e: Beszámoló a Központi Muzeológiai Technológiai Csoport két restaurátor-továbbképző tanfolyamáról	33
T é s i k J ó z s e f n é: A muzeumi textiliák gondozásáról .	40
B. S u p k a M a g d o l n a: Aba-Novák kiállítás Varsóban és Prágában	43
K o r e k J ó z s e f: A soproni muzeum új állandó kiállításai a Fabricius Házban	46
I k v a i N á n d o r: A Jásztság története c. állandó kiállítás Jászberényben	50
Hirek	54

Felelős kiadó: Vízzy Ottó
Készült a Múzeumok Rotájában,
7 és 1/2 iv terjedelemben, 400 példányban
Felelős vezető: Dr. Dajbukát Gergely

A MUZEUMI TUDOMÁNYOS TANÁCSOK MŰKÖDÉSE ÉS FELADATAI

Az utóbbi években - különösen a művelődéspolitikai irányelvek megjelenése óta - mindjobban előtérbe kerül a múzeumok nevelési funkciója, közművelődési rendszerünkben elfoglalt helye, szerepe. Az MSzMP. VIII. Kongresszusának irányelvei a múzeumok feladatait a közművelődési feladatok között említik. A szocialista kultúra tudatosítása, a tudatnevelés feladatai múzeumaink eddigi szerepkörét is jelentősen növeli, emeli. Ahhoz, hogy múzeumaink e sokrétű, a társadalom széles rétegeire ható nevelési feladataikat elláthassák, szükségszerűen növelnünk kell társadalmi bázisaikat, fejleszteniük kell a társadalmi aktivistáik számát, körét.

A múzeumok mellett különböző társadalmi bizottságok, körök működnek. Ezek közül különösen a Múzeumbaráti Körök emelkednek ki. A Baráti Körök a múzeumi munka elsősorú propagandistái. Feladatuk a múzeumi gondolat tudatosítása, a kiállítások és gyűjtőmunka közvetlen segítése. A múzeumok tudományos tanácsai - az eddigi gyakorlat szerint - más jellegű feladatokat látnak el. A megnövekedett népművelési, illetve közművelődési feladatok természetesen fokozzák a múzeumokban folyó tudományos munka intenzitását is. Ahhoz pedig, hogy a rendelkezésre álló tudományos munkaerők a megnövekedett feladatokat elláthassák, szükséges a tudományos munka tervszerűbb, céltudatosabb irányítása, támogatása.

A múzeumokban már a korábbi években is működtek tudományos tanácsok. Ezek azonban az eredményes működéshez szükséges feltételek hiányában elveszítették jelentőségüket, ezért a legtöbb helyen hivatalosan is beszüntették működésüket. Talán a Szépművészeti Múzeumban található némi folytonosság a régi és a jelenlegi Tudományos Tanács között. Míg azonban a régi Tudományos Tanács feladata elsősorban a tudományos munkák lektorálása volt, az új Tudományos Tanács alakuló ülésekor szélesebbkörű célkitűzést, programot fogalmazott meg. E program szerint a Tudományos Tanács a főigazgatóság mellett működik és az a feladata, hogy a múzeumot érintő tudományos kérdésekben - szervezési és tartalmi vonatkozásban - a főigazgatóságot támogassa.

A múzeumok alapvető nevelési funkciójukat csak úgy láthatják el, ha tudományos tevékenységükben az eddiginél is nagyobb tervszerűségekre és céltudatosságra törekszenek. A Tudományos Tanácsok - legtöbb helyen spontán kezdeményezésből - elsősorban azzal a célkitűzéssel jöttek létre, hogy a múzeumokat érintő tudományos és módszertani kérdésekben állást foglaljanak, tudományos és népművelési terveiket összehangolják, koordinálják.

A múzeumok tudományos tanácsai - legalábbis jelenlegi formájukban - egy-két évvel ezelőtt alakultak meg. Eddigi működésük során feladataik még nem

minden esetben határolódtak el az osztályvezetői értekezletektől. A Nemzeti Galériában az osztályvezetők grémiuma tölti be a Tudományos Tanács szerepét, együttesen dönt a Galériát érintő legfontosabb elvi és módszertani kérdésekben. A Tudományos Tanács kéthónaponként tartja értekezleteit, melyet a tudományos titkár készít elő. Az osztályvezetői értekezlet - mely ez esetben a Tudományos Tanács feladatkörét is ellátja - gondoskodik a Nemzeti Galéria tudományos programjának kialakításáról és megszervezéséről. A többi között az osztályvezetői értekezlet készítette el a Nemzeti Galéria szakköreinek programtervezetét és itt alakították ki a Baráti Kör 1963-as munkatervét is.

A Nemzeti Galéria mellett a Néprajzi Múzeum és a Mezőgazdasági Múzeum Tudományos Tanácsa emlithető meg, melynek tagjai között a szakterület legjelentősebb képviselőit is megtalálhatjuk. A Tudományos Tanács lényegében itt is az osztályvezetők testületéből és a múzeum tudományos főmunkatársaiából tevődik össze, mint belső tagokból, a Tanácsot azonban esetenként a szaktudományok legkiválóbb szakembereivel bővítik ki. A Mezőgazdasági Múzeumban a Tudományos Tanácsok funkcióját ellátó kibővített osztályvezetői értekezlet foglalkozik a múzeum illetékességi körébe tartozó országos jellegű problémákkal. Itt vitatják meg az állandó, illetve a jelentősebb időszakos kiállítások forgatókönyveit és itt beszélnek meg a vidéki múzeumok szakmai irányításának kérdéseit, problémáit.

A Nemzeti Múzeum Történeti Múzeumban, vagy a Budapesti Történeti Múzeumban egyáltalán nem működik Tudományos Tanács. Itt ugyanugy, mint a Galériában - a Tudományos Tanács feladatait az osztályvezetői értekezlet látja el.

Az országos múzeumok közül a Szépművészeti Múzeum Tudományos Tanácsa működik legeredményesebben. A Tudományos Tanács 1961. január 11.-én alakult meg. A Tanácsnak tíz tagja van, akik a múzeum legfelkészültebb tudományos dolgozói, mind a művészettörténet, mind az antik tudományok területén. A Tudományos Tanács eleve azzal a feladattal alakult, hogy a múzeum vezetőségének tudományos kérdésekben segítőtje és tanácsadója legyen. Egyrészt a tudományos tervek összeállítását és értékelését végzi, másrészt a múzeum kutatómunkájában elősegíti szervezett viták és megbeszélések útján a marxista - leninista művészettörténet kibontakozását, továbbfejlesztését. E tevékenységét részben az elméleti kérdések megvitatásával, részben a korszerű, modern tudományos módszerek meggyökeresztésével, kialakításával igyekszik előre lendíteni.

A Múzeum Tudományos Tanácsa évente 5-6 ülést tart. Rendezvényeit a régi Tudományos Tanács tapasztalatain okulva, az igényeknek megfelelő keretek között szervezi meg. Ez azt jelenti, hogy vannak olyan megbeszélései, melyeken - mint pl. néhány speciálisabb feladat megvitatása - csupán a Tanács 2-3 tagja vesz részt, esetleg külső érdekeltek bevonásával, míg más általánosabb érdeklődésű rendezvényeire nemcsak a múzeumi tudományos dolgozók többségét, hanem külső vendégeket, egy-egy kérdés részletesebb ismerőjét is meghívja.

Az 1961. évi alakuló ülést követően - mely a Tanács működésének elveit tisztázta - a következő fontosabb rendezvények megtartására került sor:

1961-ben három esetben egy-egy kiállítás katalógusának megvitatása történt meg: /manierista kiállítás, egy előadásvázlat megvitatása, majd a görög-római állandó kiállítás vezetője, végül az egyiptomi kiállítás vezetője/. Ugyancsak 1961. nyarán a József Attila Szabadegyetemmel közös szervezésben megtartandó „A művészettörténet nagy korszakai” c. szabadegyetemi előadássorozat tematikájának megbeszélése és lebonyolítása került napirendre. Novemberben a már megjelent egyiptomi és görög-római kiállítás vezetőit vitatta meg a Tanács, külső szakemberek, elsősorban pedagógusok bevonásával.

1962-ben első rendezvényként a muzeum évi tudományos tervét vitatta meg a Tanács. Következő ülésén a művészettörténeti folyóiratok vitáját rendezte meg, melynek keretében elsősorban a muzeum saját kiadványainak vitájára került sor. Ugyanez év során három katalógus megbeszélése került sorra /francia grafikai kiállítás, csendélet kiállítás és az amsterdami kiállítás/. Jelentős kezdeményezése volt a Tudományos Tanácsnak egy közös tanulmánykötet szerkesztésének megindítása, melyet az év áprilisi ülésén ugyancsak szélesebb keretek között, külső meghívottak előtt vitattak meg. A tervezett kötet, mely a „Művészet és közönség” címet viseli, elsősorban arra hivatott, hogy a kollektív tudományos munka feltételeit kialakítsa és a kutatásokban fokozottabban megerősítse a marxista-leninista szemléletmódot. Ezt a fontos célt szolgálja a tanulmánykötet tematikája is, mely igen fontos művészettörténeti kérdések beható vizsgálatára nyújt módot. Az év végén az 1963. évi tudományos munkaterv kérdéseit beszélték meg, melynek során az egyes tudományos osztályok munkásságáról is élénk vita alakult ki. 1963-ban a Tanácsnak egy rendezvénye volt, melyen a muzeum a gyakorlati szakmai továbbképző tanfolyam módszerét és tematikáját vitatta meg széles körben, külső tagok bevonásával. A Tudományos Tanács ügyeit - a Nemzeti Galériához hasonlóan - a muzeum tudományos titkára fogja össze és ő készíti elő a Tanács üléseit is.

A Szépművészeti Múzeum Tudományos Tanácsának eddigi munkája is azt mutatja, hogy az eredményes működés feltételeinek megteremtésével a Tudományos Tanács feladatköre - a meglévő hasonlóságok mellett - különbözik az osztályvezetői értekezletektől. Míg az osztályvezetői értekezletek általában a muzeumot érintő egy-egy kisebb jelentőségű kérdéscsoport vitáját tűzhetik napirendre, a Tudományos Tanács átfogóbb és általánosabb természetű, a szaktudomány egészét érintő tudományos és elméleti kérdések eredményes megvitatására is alkalmas. Muzeymainkban, a Néprajzi Múzeumban, a Nemzeti Múzeumban, a Nemzeti Galériában, az Iparművészeti Múzeumban, a Mezőgazdasági Múzeumban, stb. ugyanugy, mint a Szépművészeti Múzeumban a szakterület legjobbjai dolgoznak, ezért érthető, ha saját muzeumuk problémáin túlmenően a szakterületünk egyetemlegesebb tudományos elvi kérdéseiben is érdekeltnek érzik magukat. Az osztályvezetői értekezletek természetüknél és összetételüknél fogva nem alkalmasak a nagyobb kitekintésű problémák megvitatására, míg a Tudományos Tanács - mint a Szépművészeti Múzeum példája mutatja - a szakterület szempontjából is igen fontos elvi kérdések megvitatására és tisztázására is képes, sőt a szakterület más dolgozóival, képviselőivel való együttműködés szempontjából is megfelelő plénumforma.

Jelenleg más muzeumainkban nem alakult ki egységes álláspont a tanácsok működésével és szükségességével kapcsolatban. Biztos, hogy a Tudományos Tanácsok ott működnek eredményesen, ahol fokozottan igénylik a szakterülettel való együttműködést, a szakmai és módszertani kérdések egyetemlegesebb koordinációját. Nem lenne helyes, ha a Tanács működését csak valamiféle lektori, vagy szerkesztőbizottsági tevékenységre szűkítenénk. Bár a Tudományos Tanács feladatai között szerkesztés is adódhat, a Tanács működési köre ennél általánosabb és nagyobb kitekintésű. Az Iparművészeti Múzeumban a Tudományos Tanács azonos az évkönyv szerkesztőbizottságával, melyet esetenként kibővítenek egy-két taggal. Feladata azonban alig megy túl a szerkesztőbizottságok feladatkörén. Bár a Szépművészeti Múzeum Tudományos Tanácsa is végez ehhez hasonló feladatot, emellett azonban a szakterület fontosabb és jelentősebb elvi kérdései is szerepelnek programjában.

Az eddigieket összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a Múzeumok Tudományos Tanácsa sem feladataiban, sem működési körét tekintve nem azonos az osztályvezetői értekezletekkel. Nem lenne helyes, ha nem látnánk azokat a különbségeket, melyek az osztályvezetői értekeztet és a Tudományos Tanácsok működése között, mind elvi, mind gyakorlati vonatkozásban fennállnak.

A Tudományos Tanács sajátos jellegénél fogva igen alkalmas a tudományos és a népművelési feladatok koordinációjára. Múzeumaink általában helyesen érezték annak szükségességét, hogy ilyen koordináló feladatra az osztályvezetői értekezletek nem megfelelőek. Ez a felismerés hozta létre legtöbb helyen spontán kezdeményezésből a Múzeumok Tudományos Tanácsát.

Vidéki muzeumaink tanácsai kézbe kerülésével új lehetőségek nyíltak a népművelési munka kibontakoztatására. Az igényesebb tervezés, a helyi jelleg fokozott figyelembevételé vidéki muzeumaink tudományos munkájának intenzívebb kibontakoztatását követeli meg. A nevelési funkció előtérbe állítása vidéki muzeumainktól is céltudatosabb és tervszerűbb tudományos munkát követel. Ennek kielégítése országos muzeumaink tudományos és elvi segítségnyújtása nélkül alig képzelhető el. Ezért igen fontos feladatnak tartjuk, hogy az országos muzeumok Tudományos Tanácsai koordinálják vidéki muzeumaink tudományos tevékenységét is. Erre a már említett nevelési feladatok előtérbe kerülésén kívül az egységes kultur- és tudománypolitikai irányítás biztosítása miatt is szükség van. Ezért az országos muzeumok Tudományos Tanácsainak feladata, hogy gondoskodjék vidéki muzeumaink tudományos és népművelési terveinek összehangjáról, biztosítsa a tudományos munka központi irányításának és megfelelő végzésének feltételeit. Ugy gondoljuk tehát, fontos feladat, hogy azokban az országos muzeumokban, ahol ennek feltételei megvannak, alakítsák meg a Tudományos Tanácsokat és tegyék feladataikká a vidéki muzeumok tudományos és népművelő feladatainak összehangolását, koordinációját.

Az egységes tudományos irányítás feltételeinek biztosítása érdekében felmerül, hogy a megyei muzeumi központoknál is jöjjenek létre tudományos tanácsok. Ezek összetételénél mindenütt vegyék figyelembe, hogy a helyi szakembereken, a megyei tanácsok művelődési osztályainak képviselőin és a Muzeumi Főosztály il-

letékes szakelőadóin kívül helyet kapjanak benne az országos muzeumok különböző „szakreferensei” is. A Tudományos Tanács egyben elláthatja a helyben adódó műemléki feladatokat, résztvehet képviselői útján a műemléki albizottságok munkájában és segítheti a műemléki propaganda megszervezését és kibontakozását is.

A megyei székhelyeken megalakuló Tudományos Tanácsoknál törekedni kell arra, hogy feladatkörüket pontosan határoljuk el a megyei tanács művelődési osztálya, a megyei pártbizottság Agit. Prop. Osztálya és más társadalmi szervezet mellett működő albizottságok feladataitól. Ügyeljünk arra, hogy a Tudományos Tanácsok munkájának középpontjába a megyei muzeum tudományos és népművelési terveinek összehangolása kerüljön. Mivel a Tudományos Tanácsok tevékenysége kapcsolatban van nevelési, népművelési feladatokkal is, figyelmét ki kell terjesztenie a muzeumok népművelési munkájának pedagógiai-módszertani kimunkálására, valamint a honismereti szakkörökre is. Itt elsősorban a szakkörök programjának kialakítása tartozna feladatkörébe és azoknak a helyi lehetőségeknek kimunkálása, melyek a szakkörök és a muzeumbaráti körök eredményesebb együttműködését segítenék elő.

Katona Imre

A MAGYAR MUZEUMOK TÖRTÉNETÉNEK KUTATÁSA

A magyar muzeumok a tudományok, a történelem, az irodalom, a művészetek, valamint a termelés fejlődésének kiemelkedő tárgyi, írásos és egyéb emlékeit gyűjtik, dolgozzák fel és teszik az egész nép számára hozzáférhetővé - állapítja meg a nemrégiben megjelent muzeumi törvényünk. Valóban mindezekben a területeken a nagy multra visszatekintő magyar muzeumok hatalmas anyagot halmoztak fel és mutatnak be kiállítások formájában a fővárosban és vidéken egyaránt. A rendszeres gyűjtésből azonban egy dolog mégis hiányzik és érdekes módon éppen az, ami legkézenfekvőbb lenne: a muzeumok saját történetükre vonatkozó anyagának rendszeres összegyűjtése, feltárása és közzététele.

Ez nem valami szakmai belső ügy, hiszen a nemzet történetének tárgyba rögzített dokumentumait őrzik muzeumaink; történetük jóban rosszban a legszorosabban összefonódott a magyar nemzet történetével. A Magyar Nemzeti Muzeumot 1802-ben Széchenyi Ferenc azért alapította, hogy ellensúlyozza Ausztria ilyen irányú törekvéseit. Így vált a szellemi élet egyik legjelentősebb központjává, melynek nagyszerű épületét közadakozásból építtette fel a magyar nép. A szabadságharc leverése után alakultak első vidéki muzeumaink, szoros kapcsolatban a Habsburg elnyomással szemben megnyilvánuló általános ellenállással. A századforduló milleneumi lázában a mai nagyobb vidéki muzeumainkat jórészt megtaláljuk és némelyik már jelentős gyűjteménnyel rendelkezik. A Magyar Tanácsköztársaság

idején a magyar muzeumok átalakításának széles távlatu tervét vázolták fel, mely azonban megvalósításra nem kerülhetett. A két haboru között a magyar muzeumügy anyagi, személyi nehézségek miatt csak egy helyben topogott, legfeljebb néhány új épület jelzi az előrehaladást. A felszabadulás után sikerült végre megteremteni a magyar muzeumok erységes irányítását, komoly lépéseket tettünk előre a muzeumok fejlesztése terén, a megyei szervezetek kialakítása, az országos muzeumok tudományos irányítása biztosítja a további előrehaladást.

De a magyar muzeumok több mint másfél százados története idején sokszor változott a velük szemben támasztott igény is. Pulszky Ferenc az 1930-as években határozottan leszögezi, hogy a muzeumok anyagukat nemcsak gyűjtik, hanem elsőrendű feladatuk, hogy azzal minél több embert tanítsanak. Szerinte nem is muzeum az, ahol nincsen kiállítás. A Magyar Tanácsköztársaság rövid ideje alatt a muzeumok népművelő jellege különös hangsúlyt kapott /vö. Ethnographia LXII. 439 kk/. Nem lehet hát csodálkozni, ha 1923-ban ezzel ellentétben Hóman Bálint a legélesebben szembeszáll azzal a felfogással, hogy a muzeumok népművelő munkát is végezzenek, mert szerinte ezzel nem lehet lealacsonyítani a „tisza tudomány” felszentelt csarnokait /A Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsának Kiadványai I,1/. Tehát nemcsak a muzeumok külső sorsa változott az ország sorsával együtt, hanem a belső tartalom tükrözte azokat az elveket, melyek az ország kulturális politikájában érvényesültek. De muzeumaink külső és belső történetét alig-alig, sőt a legtöbb esetben nem is ismerjük. A muzeumok szerteágazó feladataik mellett, éppen önmagukról feledkeztek meg.

Még azt a megállapítást is meg merném kockáztatni, hogy muzeológus elődeink valahogy többet törődtek saját intézményeik történetével. Ezt bizonyítják azok a kiadványok, melyek részletesen feldolgozzák egy-egy országos vagy vidéki muzeum keletkezését, munkáját, gyűjteményét. Elég ha ezek hosszú sorában azt az impozáns kiadványt említem meg, amit a Nemzeti Múzeum 100 éves fennállási évfordulójára jelentettek meg, mely még ma is a legjobb összefoglalás a nagymultu intézmény történetéről. Elgondolkoztatandó, hogy a 150 éves évforduló csak egy szerény ünnepség és rövid megemlékeztetés erejéig jutott el. A számos vidéki muzeum történetének feldolgozása közül mutatóban csak néhányat említek meg: Jaskovics F. A Nógrád vármegyei Múzeum Társulat Története 1891-1909. Balassagyarmat 1910.; Rell L. A Békéscsabai Múzeum története s gyűjteményeinek leírása. Békéscsaba 1914.; Gönczi F. A Somogy megyei Múzeumegyesület 25 éves története. Kaposvár 1935. stb. Ilyen jellegű összefoglalások az utóbbi évtizedekben alig jelentek meg. /Kivétel Kiss Lajos értékes munkája a hódmezővásárhelyi muzeumról./

A felszabadulás után határozottan megélénkült az érdeklődés a muzeumok története iránt. Központi folyóirataink, ezek közül is elsősorban az Ethnographia számos ilyen jellegű cikket, beszámolót, tanulmányt közölt. 1955-ben megjelent a Magyar Muzeumok 1945-1955. c. kiadvány, mely ugyan nem egyenletes, de mégis valamelyes tájékoztatót nyújt muzeumaink munkájáról, fejlődéséről. Két statisztikai kiadvány pedig áttekintést nyújt a legutóbbi tíz év számszerű adatairól.

1954-től kezdve egymás után jelennek meg az országos és vidéki muzeumaink kisebb-nagyobb évkönyvei. Sajnos ezekben csak nagyon elvétve találkozunk a muzeumtörténet kérdéseivel. Ez a fontos kérdés a szaktudományok anyagának feldolgozása mellett csaknem teljesen elsikkadt. Az évkönyvek egyikében másikában legalább összefoglalásokat találunk az előző évben, vagy években végzett munkáról /találomra kiragadva pl. Folia Archeologica, Néprajzi Értesítő, Emlékkönyv a Turkevei Múzeum fennállásának 10. évfordulójára, Arrabona 1962. évtől kezdve, a Gyulai Erkel Ferenc Múzeum külön füzetben adja közre előző évi működését stb./. De vannak és sajnos nagyobb számmal, olyan évkönyvek is, melyek egy szóval sem emlékeznek meg a múzeum munkásságáról s ezzel nagyon fontos forrástól fosztják meg a jövő múzeumi történetíróját és nem hangsúlyozzák eléggé az évkönyv múzeumi jellegét /ismét csak találomra említem meg: az Iparművészeti Múzeum Évkönyve, a Petőfi Irodalmi Múzeum Évkönyve, a Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, a Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve, a Herman Ottó Múzeum Évkönyve stb., stb./. Szinte azt gondolhatná az ember, hogy egyes múzeumok saját történetüket vagy éppen mostani munkájuk összefoglalását nem tartják elég fontosnak arra, hogy a szaktudomány kérdései mellett az évkönyvben helyet szorítsanak számára.

Annak azonban, hogy a muzeumtörténet kérdéseivel vajmi kevesen foglalkoznak, nemcsak az az oka, hogy a szerkesztők idegenkedni látszanak az ilyen jellegű cikkektől és tanulmányoktól, hanem az is, hogy a feldolgozáshoz szükséges anyaghoz részben nehéz, részben lehetetlen hozzájutni.

Köztudomású az, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum elnökségi irattára megsemmisült, ugyanilyen sors érte nem egy vidéki múzeumunk irattárát is, részben háborus események következtében, részben nemtörődömség miatt. A KOF. és MMOK. nagy jelentőségű irattára azonban az Országos Levéltárban megvan és egyre jobban kutatható. E két fontos forrás nélkül a vidéki, de bizonyos vonatkozásokban az országos múzeumok legújabbkori története nem tárható fel. Sajnos azonban azokban a múzeumokban, ahol az irattár megmaradt, az legnagyobb részben rendezetlen és nem igen alkalmas arra, hogy benne kutatni lehessen. Részleteiben ugyan csak a Néprajzi Múzeum 1872-től meglévő irattárát ismerem, de nyugodtan elmondhatom, hogy ez olyan forrás, melynek alapján nemcsak a Néprajzi Múzeum teljes történetét lehet megírni, de olyan is, mely nélkül a magyar néprajz kutatásának történeti összefoglalását nem lehet elvégezni. Ezt az anyagot most rendezik és teszi a kutatás számára minden vonatkozásban hozzáférhetővé. A Nemzeti Múzeum Adattára ugyancsak jelentős anyagot gyűjtött össze és rendszerezett a központi intézmény történetével kapcsolatban. Némelyik vidéki múzeumban, ahol a meg gondolatlan selejtezés nem tizedelte meg az iratokat ugyancsak jelentős anyag várja a feldolgozást. Mindezideig azonban kevés olyan vidéki múzeumunk van, ahol ennek az anyagnak a rendszeres átvizsgálása megtörtént volna /Szombathelyen pl. most fejeződött be/.

A múzeumi irattár áttanulmányozása nemcsak azért fontos, mert ez a legjelentősebb forrása a múzeum történetének, hanem egyszerűen gyakorlati szempontból is nélkülözhetetlen. Amikor 1950-ben átvettem a Néprajzi Múzeum vezetését,

négy hónapon keresztül bujtam a nagyterjedelmű irattárat, annak minden darabját átnéztem, az egészről egységes mutatórendszert készítettem. Így megismertem azokat a törekvéseket, melyek pl. a tárgy gyűjtést irányították, azokat, melyek a könyvtárt fejlesztették, létrehozták az Adattárat stb., stb. Világossá váltak az egykori selejtezések szempontjai, a kiállítások felépítése és számos más olyan kérdés, melynek kihatása az akkori mindennapi munkában is lemérhető volt és ezeket az előzmények alapos ismerete nélkül nem lehetett volna elintézni. Ebből látszik, hogy a muzeum történetének tanulmányozása nem öncél, hanem sok vonatkozásban nélkülözhetetlen segédeszköz a mindennapi munkában.

Már lényegesen szerényebb forrás az ábrázolásoké. Ezek éppen jellegüknél fogva talán még jobban elkallódtak, mint az adminisztratív rendbe foglalt irások. Nem szükséges azt hangsúlyoznom, hogy milyen jelentősége van és mennyi minden olvasható le a század elején készült kiállítások vagy éppen raktárak fényképeiről, különösen akkor, hogyha mindezt az irattár anyagával egészítjük ki.

A fentieknél még sokkal mostohább volt a sorsuk a muzeumok felszerelési tárgyainak. Ilyen vonatkozásban a Nemzeti Muzeum van szerencsés helyzetben, mert sikerült megőriznie a korai kiállítások legjellegzetesebb vitrintípusait. De azt hiszem, hogy ma az országban egyetlen egy olyan muzeum sincs, amely rendelkezne - hogy az előbbi példánál maradjunk - mindazokkal a vitrinféleségekkel, melyekkel megalapítása óta a muzeum kiállításait berendezték. Mindez lényegében érthető. A folytonos helyhiánnyal küzdő muzeumainkban a vitrinek először a raktárba szorultak, majd a korszerű raktárak kiépítésekor megsemmisítették, illetve átalakították őket. De ugyanígy elkallódtak a restaurálás, a fényképezés kezdetleges eszközei, nem, vagy csak nagyon ritkán maradtak meg az első raktárak felszerelési is.

A kutatásokat még egy sajnálatos tény nehezíti: nincs sem a magyar muzeológiának, sem azon belül a magyar muzeumok történetének bibliográfiája. Így nemcsak azt nem tudjuk áttekinteni, hogy milyen cikkeket, könyveket irtak a magyar muzeumokkal kapcsolatban, hanem azt sem látjuk, hogy milyen irodalma van egy-egy muzeológiai kérdésnek nálunk. A régebbi korszakok anyaga a különböző történeti bibliográfiák segítségével viszonylag inkább hozzáférhető, de a felszabadulás utáni időszak muzeumi publikációiban alig-alig tudunk eligazodni. Amikor egy tudomány szak bontogatni kezdi szárnyait, elsősorban számbaveszi, hogy mivel rendelkezik, vagyis elkészíti a bibliográfiáját. Ha a magyar muzeumok történetének kutatása területén előre akarunk jutni, akkor az eddig publikált anyag bibliográfiai feldolgozásával nem várhatunk sokáig.

A fentebb felsorolt nehézségek elsősorban a nagy, általános összefoglalást, az egész magyar muzeumügy történeti felmérését nehezítik, illetve még manapság lehetetlenné teszik. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az egyes muzeumok történetét vagy azok egyes korszakait ne lehetne már most is megírni. Szorgos kutatással egy-egy muzeumra az elérhető források legnagyobb részét fel lehet tárni és ebben elsősorban a helyben található dokumentumoké a döntő szó. Nagyobb nehézséget jelent azonban már az az igény, hogy minden helyi vagy országos muzeum

történetét is a magyar muzeológia fejlődésének egészében kellene elhelyezni. Ezért szükséges, hogy a történettudomány munkatársainak bevonásával a magyar muzeumügy fejlődésének periódizációját megvitassuk a magyar tudomány, a magyar művelődés és a magyar történelem nagy időszakait szem előtt tartva.

Kevés gondot fordítottunk eddig a magyar muzeológia nagyjai munkásságának felmérésére is. Bár kétségtelen az, hogy fővárosunkban és vidéki városainkban sok utca viseli muzeumigazgatóknak, muzeumi tudósoknak a nevét, de alig-alig tettünk valamit olyan irányban, hogy munkásságuknak jelentőségét méltattuk és kidolgoztuk volna. Egyre gyarapodnak muzeumaink falain a nagy elődök emlékének szentelt márványtáblák, ugyanakkor az évkönyvekben egyáltalán nem vagy nagyon ritkán találunk velük foglalkozó tanulmányokat.

Felvetődik a kérdés, hogyan és hol lehet a muzeumtörténettel foglalkozó tanulmányokat megjelentetni. Egy-egy muzeum nagyobb igényű történetét önállóan is ki lehet adni. Erre a legjobb alkalmul szolgálhatnak az évfordulók. Így pl. el tudom képzelni azt, hogy a győri Xantus János Múzeum 1959-ben ünnepelt 100 éves évfordulójára meg lehetett volna teremteni a lehetőséget arra, hogy komoly kutatások alapján önállóan is napvilágot láthasson a nagymultu intézmény története. Az elkövetkező években a 100 éves évfordulók száma egyre gyarapodni fog, úgy hogy muzeumainknak ezek méltó megünneplésére ilyen formában is fel kell készülniök. Csak egyetlen példát tudok az utóbbi évek során említeni, amikor egy évfordulóra muzeumtörténetet jelentettek meg. A Magyar Mezőgazdasági Múzeum 1956-ban, alapításának 60. évfordulójára reprezentatív kötetet bocsátott ki, melyben az intézmény multját és jelenét egyaránt bemutatja gazdag illusztratív anyaggal is.

Kisebb lélekzetű, a muzeumok egy korszakát vagy egy témakör fejlődésének történetét /pl. a néprajzi tárgyak gyűjtésének módszere a Néprajzi Múzeumban 1898-tól, az ásatások módszerei 1900-1910 között a Nemzeti Múzeumban, a Nemzeti Múzeum 1919-ben, a debreceni Déry Múzeum alapításának körülményei, stb., stb./ bemutató tanulmányok éppen úgy helyet kaphatnak az évkönyvek hasábjain, mint a kiemelkedő muzeológusok értékelései. Ez utóbbiakkal foglalkozó cikkek könnyen elhelyezhetők az egyes tudományzajok folyóirataiban is.

A Múzeumi Közlemények terjedelme ugyan nem engedi meg, hogy nagyobb lélegzetű muzeumtörténeti cikkek jelenjenek meg benne, de hasznos lenne, ha egy meghatározott terjedelmű rovatban e kérdés elvei tisztázódnának, illetve kisebb tanulmányok időről-időre megjelenének. Arra is lehetne gondolni, hogy az anyag rendszeres közzétételére érdemes lenne egy sokszorosított formájú kiadványsorozatot megindítani, melynek első köteteül máris jelentkezik Gerelyes Ede, A magyar muzeumügy a Tanácsköztársaság alatt c. munkája.

A muzeumok történetének feltárása és megírása nemcsak kötelességünk, hanem sokszor rendkívül hasznos tanácsadónk is. Az ilyen összefoglalásoknak népszerű formában való közreadása a szélesebb tömegeket is érdekli. Világosan bizonyítja ezt az a tény, hogy a Mezőgazdasági Múzeum Füzetei közül A Magyar Mezőgazdasági

Muzeum rövid története a legkapósabb, annyira, hogy már újra ki kellett adni. El tudom képzelni azt is, hogy a nagyközönséget érdekelné egy olyan kisebb kiállítás, mely ugyanazt a témát mutatná be 1900., 1925. évi és mai felfogásban. A látogatónak így nemcsak a külső forma változását, hanem a belső mondanivaló fejlődését is módja lenne figyelemmel kísérni és így maga állapíthatná meg azt, hogy mennyivel többet lehet tanulni a mai muzeumi kiállításokból. Ezt a két példát csak azért említettem meg, hogy a kérdés népművelési lehetőségeire is felhívjam a figyelmet.

Az objektív feltételek ma kedveznek annak, hogy a muzeumok történetének feldolgozásához hozzákezdjünk. Először is egyre több újkori történész működik a magyar muzeumokban, akiknek sok más feladatuk mellett kétségtelenül e fontos munkára is futja majd idejükből. Igazán jól azonban a feldolgozást az egyes tudománysszakok embereivel együtt tudják elvégezni, mert ők tudják a tudományág egész fejlődéséhez viszonyítani egy adott korszakban a vizsgált muzeum munkáját. Azt sem kell külön bizonygatnom, hogy a közreadás feltételei ma sokkal inkább megvannak, mint ezelőtt egy évtizeddel vagy akármikor korábban.

A munka tervszerű megindításának vannak bizonyos előfeltételei, melyek részben elvi, részben szervezeti jellegűek. Mindezek részletesebb kidolgozása a Muzeumi Kabinét fontos feladata lehetne.

Balassa Iván

A MUZEUMI MUNKA NÉHÁNY ETIKAI KÉRDÉSE

Hazánk társadalmi szerkezetében végbement alapvető változással, a mezőgazdaság szocialista átszervezésével befejeződött a szocializmus alapjainak lerakása és a Magyar Szocialista Munkáspárt VIII. Kongresszusának határozata a szocialista társadalom teljes felépítésének nagy feladatát tűzte elének. A gazdasági munkák mellett a szocialista tudat kialakítása lépett előtérbe, amely feladatban a muzeumok is résztvesznek tudományos és népművelő munkájukon keresztül. E tudatformáló feladatokból a muzeumokra kétirányú feladat hárul. Az egyik a muzeumok lehetőségeinek sokrétű felhasználásával szolgálni dolgozó népünk marxista világnézetének megalapozottságát, ismereteinek elmélyítését, műveltségemelő és esztétikai nevelését. Ez az elsőrendű cél, amelyről muzeumigazgatói, szakmai értekezleteken sok szó esett és a legszorosabban összefügg a másikirányú feladattal, a muzeumi dolgozók politikai nevelésének, hivatástudatának kérdésével, mert az elsődleges cél eredményeinek megvalósulása dolgozóinak szakmai, ideológiai érettségének függvénye.

A muzeumi hivatástudat, a szocialista értelmiségre jellemző tulajdonságok

fejlesztésére irányuló nevelőmunka érdekében a Közalkalmazottak Szakszervezetében a muzeumi szakbizottság ankétet rendezett a szakszervezeti nevelő munkáról. Az ankét, de korábbi értekezletek megnyilvánulásai is, a gyakorlatban felvetődött problémáknak igen sok olyan etikai kérdését hozták felszínre, amelyben árnyalati különbségek mellett ellentétes vélemények is felszínre kerültek, amelyek mind azt mutatják, hogy nincs egységes álláspont sok lényeges kérdésben és a bozsoki igazgatótanács-ülés is javasolta, hogy a Muzeumi Kabinet foglalkozzék e kérdésekkel.

A téma nem speciálisan a muzeumi terület problémája, jelentkezik ez a tudományos munka minden területén, megnyilvánulási formái sok közös sajtóság mellett is az intézmények jellegének megfelelően különbözőek.

Átalakuló társadalmi életünkben azt tapasztaljuk, hogy a közérdek lép előtérbe; az egyéni hajlam, érdeklődés, tehetség kibontakozása, megis sohasem találkoztott olyan fokon össze, mint a Párt művelődéspolitikája által megteremtett légkörben, amikor a közérdek és a jóértelemben vett egyéni érdek találkozik.

A muzeumi területen is jogosan beszélhetünk a hivatástudatban, munkaerőkölcsben, tudományos etikai magatartásban beállott változásról és egészséges légkörről.

Hogy ez az alkotó légkör nem mindig zökkenőmentes és még messze vagyunk a nevelés terén a szocialista típusu szakembereink teljességének nevelésétől, azt a kollektíván belüli, szakemberek közötti, még mindig erősen ható individualista csökevények jelzik. A féltékenység, a rivalizálás, a karrierizmus, az anyagiasság leküzdése nagyon türelmes, távlatokat jelentő nevelési feladat s e kérdésekről a szabad vita biztosítja legjobban az egészségesebb légkör kialakítását. E célból vetünk fel néhány kérdést.

Az első kérdés a szellemi tulajdon tulzott előtérbe állítása. E kérdést egyesek kifejezetten csak „szerzői jogvédelmi” kérdésnek tartják, amelyet rendeleti úton vélnek megoldhatónak. Azonban a kérdés sokkal összetettebb, mert a megoldás lényege a valóban szükséges szocialista tartalmu rendeletek mellett a tudatban bekövetkező változás.

Társadalmunkban megváltozott a tudományos munka célkitűzése, értelme, módszere, szervezési formája is. Minden tudományos kutatómunka fontosságának értékét az szabja meg, hogy mennyiben segíti népgazdasági terveinket közvetlenül, vagy közvetve, mennyiben járul hozzá természeti és társadalmi törvényszerűségek megismeréséhez, mennyiben szolgálja a múlt és jelen értékeinek, hagyományainak összegyűjtését, megőrzését, értékelését a köz javára. E célkitűzések alapján készülnek a Magyar Tudományos Akadémia által irányított távlati kutatási tervek és erre épül a Művelődésügyi Minisztériumtól megadott irányelvek alapján intézményeink távlati és éves terve, amelyek együttesen alkotják egy-egy tudományág összesített tervét.

A tudományos munka módszerében, nézőpontjában beállott változások hozták létre, illetőleg fejlesztették tovább az adattárakat azzal a céllal, hogy a teljességre törekvő, összefoglaló értékelő kutatást segítse. A korszerű munka érdekében írja elő az állami vezetés a szakember tennivalóit a gyűjtőmunka tereén és kötelezettségét a gyűjtött anyag beadására vonatkozóan. A gyakorlatban látjuk, hogy milyen messze jutottunk a felszabadulás előtti közfelfogástól, amely minden állami, vagy más költségből végzett gyűjtési, ásatási, stb. feljegyzést a maga számára tartott fenn, kizárólagos íróasztali tulajdonának tekintve. Mindnyájan tudjuk, hogy milyen nagy erőfeszítésbe került, hogy a múzeumokban felállított adattárak felgyűjthessék a korábbi kutatásokra vonatkozó dokumentációk roncsait. Tudjuk, hogy a szocialista szellemben kiadott rendelkezések milyen értékű archívumokat hoztak létre az országos és vidéki adattárak rendszerében, amelyeknek szerepe a tudományos kutatásban egyenrangúvá vált az anyaggal. Nagyon léptünk előre, a kiadott rendelkezések megvalósításában azonban még csak háromnegyed uton járunk. A rendelkezések pontosan nem szabták meg apró részletekig a kötelezettségeket, nem tértek ki a legkülönbözőbb gyűjtési lehetőségekre - megítélésem szerint nem is lehet - és ennek következtében igen sok kiskapu maradt, amelyen a csökevényében erősen jelentkező régi szemlélet nagyon sok kiutat talál. A Néprajzi Múzeum Adattárában például évek óta rendeleti uton szeretnék a kérdést tisztázni olyan kérdésekben is: mi a helyzet a szabadságidőben gyűjtött anyaggal, a muzeológus saját maga által készített, saját filmjén felvett anyaggal, stb. stb. Nyilvánvaló, hogy ilyen részleteiben a kérdést szabályozni nem lehet, azonban azzal tisztában kell lenni minden kutatónak, hogy a kutatás nem öncél és minden kutatásnak csak annyiban van értelme, amennyiben a közt szolgálja. A szakmai féltékenység jelentkezik abban, hogy a kutató látszatra eleget kíván tenni a rendeletekben előirt intézkedéseknek, a gyakorlatban viszont a gyűjtött témák egy részét elhallgatja és saját külön adattárába helyezi, legsikerültebb fényképfelvételeit mélyen elrejtve azzal a céllal, hogy az kifejezetten az ő rendelkezésére álljon. E magatartás eleve feltételezi azt a hibás általánosítást, hogy ha a gyűjtött anyag az e célra rendelt gyűjteménybe kerül, úgy ki van téve annak, hogy ügyeskedő szerzők, összefoglaló témákon dolgozó kutatók kisajátíthatják szellemi tulajdonukat. Az aggodalom nem alaptalan, sajnos elég sok példa van rá, hogy a tudományos etika iratlan törvényeit, de sokszor még az írottakat is egyesek megsértik és ezáltal a kutatók megalapozottnak tartják aggodalmukat és a kötelezettségek látszatteljesítésének útját választják.

Az ankét folyamán felvetődött, hogy részletesebben szabályozni kellene a nem terepen gyűjtött, - mert ez kielégítően van megoldva - hanem a feldolgozást szolgáló egyéb kutatási adatok beadását. Felvetették, hogy mi a helyzet a levéltárakban, könyvtárakban hivatalos idő alatt gyűjtött anyag adattári elhelyezését illetően, amelyet jelenleg valamennyi kutató kifejezetten saját tulajdonának tekint. Véleményem az, hogy az ilyen természetű anyagnak kötelezően az adattárakban való elhelyezését előírni nem helyes, kivéve akkor, ha a múzeumintézeti célokra ilyen feladatokat munkatervben ír elő. E fajta megkötöttség gátolná a kutatást, tulsok időt venne el az egyéni feljegyzések közcélra történő átírása és rendszerezése. Az intézmény támogatásával, a munkához, kutatáshoz

biztosított idő, rajz, foto, stb. kutatási segédanyagok egy élet folyamán viszont tetemes anyaghoz juttatja a szakembert. A közcélra, közpénzen végzett munka és támogatás összeegyeztethetetlen viszont azzal a korábban szinte általános gyakorlatból megmaradt egyéni érdekekkel, hogy az így összegyűlt anyagot, mint hagyatékot, megvásárlásra ajánlja fel, illetőleg a hozzátartozók szeretnék borsos áron megvásároltatni. Igaz, hogy lehetetlen szétválasztani a hivatalos és szabad időben végzett kutatómunkát, de a kérdés etikai oldalát mérlegelve, nem lehet vitás, hogy akár hivatali, akár saját lakásának íróasztala mellett dolgozott, ha azért tette, hogy közkinccsé válják, akkor annak helye a közgyűjteményben van, ellenszolgáltatás nélkül. Erkölcsi kötelessége ez az intézményével szemben, amely segítette, lehetővé tette munkáját.

Gyakran elhangzik az a jogos kérdés, hogy ideje lenne már rendezni a szerzői jogvédelem körébe tartozó kérdéseket, Valóban megérett rá az idő, és az elavult szerzői jogi kérdések tisztázására szükség van, szocialista tartalommal. Élesen jelentkezik e kérdés fotonál, az elavult fotojogi rendelkezésekben. A bozsoki értekezleten azt tapasztaltam, hogy ezen a téren nem egy nyelven beszélünk, nem tiszták a fogalmak. Ugy vélem, hogy a szerzői jogvédelem alkotásokra vonatkozik, területünkön tehát kész kéziratokra, vitathatóan kiállításokra. A munkaidőben végzett gyűjtőmunka akár a helyszínen történik, akár levéltárban, nem a szerző kizárólagos tulajdona. A tulajdonjog a muzeumot illeti meg. A munkát végzőt viszont feltétlenül előny biztosítása illeti meg a feldolgozásra. Ezért rendezte e kérdéseket a Művelődésügyi Minisztérium korábban és rendezti az új Muzeumi Törvénnyel megjelenő végrehajtási utasítás, illetőleg Szervezeti és Ügykezelési Szabályzat is, amely 2-5 évig biztosítja az elsőséget a kutató részére. Ugy érzem ez igazságos, méltányos és megnyugtató rendezése a kérdésnek. Mégis találkoztunk azzal a törekvéssel, amely e méltányos várakozási időt 10 évre kívánta felemelni, illetőleg prolongálni az idők végtelenségéig, ki nem mondva, esetleg a muzeológus gyermekére is átruházandónak szeretné tenni. Véleményem az, hogy a gyűjtési anyag nem szerzői jogvédelem körébe tartozó téma, mert a biztosított feldolgozási idő után a muzeum válik teljesjogu tulajdonossá és ez határozza meg lényegében véve annak a kérdésnek eldöntését, hogy ki, hogyan, mennyiben használhatja ezeket a közgyűjteményeket.

Az anket e kérdésben is két végletet vetett fel; a gyűjteményeket mindenki szabadon, illetőleg csak a tudományos érettséggel rendelkezők használhatják. Jogos a terület védelme, illetve védekezése az egyre jobban burjánzó, sokszor dilettáns, üzletszerű vállalkozóktól, ugyanakkor azonban mint nyilvános gyűjtemény a köz szolgálatában áll, ami nem jelentheti azt a felfogást, hogy mindenki bármiféle céllal, szabadon használhatja. Nem lehet a tudományos kutatásban elért érettség kritériumát sem elfogadható álláspontnak tekinteni, mert annak megítélése nagyon szubjektív és igen sok lehetőséget ad érdeklődő, tanulni vágyók, kezdő kutatók eltanácsolására és magában rejti a szerzői féltékenység, a rivalizálás veszélyét is.

Ez a téma veti fel a másik vitatott kérdést, a kutatás szabadságát, amelyben a legkülönbözőbb vélemények jöttek felszínre Bozsókon, nem szólva a gyakor-

latban jelentkező törekvésekről. Érthető, hogy a kutató témakörében teljességre törekvő gyűjtést kíván magának, ami míg az etikai alapok betartásával történik, nem jelent problémát, de amikor kialakul olyan felfogás, hogy ez az én kizárólagos kutatási területem, az én feudumom, már nem egyeztethető össze a tudományos érdekekkel. Helytelen ez a szemlélet, mert kisajátított vadászterületek nincsenek, nem lehet megtiltani, hogy egy témával más is foglalkozzék, sőt hasznos, mert más szempontokból vizsgálva, előre viszi a kérdést. Az összehangolt tervezés kizárja a nagyfokú párhuzamosságokat és az iratlan törvény is köti a kutatót, hogy illetéktelenül ne kaszáljon más szénájába. Nem helyeselhető tehát az a magatartás, amelyet már hallottunk, hogy ez az én adatközlőm, másnak tilos tőle gyűjteni, de immorális az a magatartás is, amikor kollegája tájékoztatása, megkérdezése nélkül lelővi előle a még felgyűjthető anyagot.

A monopol helyzet megteremtésére irányuló törekvések között gyakrabban jelentkezik az a forma, hogy a kutató olyan anyagra is kizárólagos jogot formál, amely őt nem illeti meg. A gyűjtemények, archivumok kezelői sokszor saját tulajdonuknak tekintik a gondjaikra bízott anyagot. Pszichikailag ez a törekvés azzal magyarázható, hogy a gyűjtemény rendjét esetleg ők teremtették meg és felháborodnak azon, ha valaki használni vagy éppen feldolgozni kívánja. Álláspontja nyilvánvalóan helytelen, mert a gyűjteménykezelő feladata volt, lesz és marad, hogy a gondjaira bízott anyagot a tudományos kutatás számára a legkorszerűbben rendezze. Ez hivatali munkája, kötelessége. A gyűjtemény sokszor több évtizedes kutatómunka eredményeként jött létre, - közcélra, - a jog tehát a muzeumot illeti. Egy-egy gyűjtemény kezelése önmagában is hallatlan előnyöket biztosít tudományos kezelője részére, mert áttekintést, válogatási lehetőséget ad számára. A raktárkezelőnek is csak annyiban van joga egy-egy anyag, gyűjteménycsoport feldolgozására, mint más tudományos kutatónak, nem kimondva, de hallgatólagosan egyetértve azzal, hogy a szocialista szellemben kiválasztott, erejéhez mért szerény anyagra elsőbbsége van. Azonban, ha az anyagot kivonja a munkatársak látóköréből, rátenyerel az anyagra, mindent magának kívánva összegyűjteni, e magatartás káros, mert megengedhetetlen elzárni másokat a kutatástól. Nem szórványos jelenségről van szó, e magatartás gyökerei mélyek, és a vadhajítások türelmes nyesegetését határozottá kellene tenni a muzeumok vezetőinek. Nem köthetjük guzsba a tudományos előrehaladást a közérdek rovására még meglévő individualista érdekek miatt.

A harmadik kérdés a tudományos munka terven kívüli vállalásának problémája. Elég sok problémát vetett fel korábban a tudományos munka irányítása, mert a felszabadulás előtt ún. szabadkutatási rendszer volt érvényben, amikor ki-ki érdeklődésének megfelelően foglalkozott saját kedvére tudományos kutatómunkával, összehangolás nélkül. Nagyon sok nevelőmunka eredménye, hogy dolgozóink belátják a tudományos munka irányításának szükségességét, felismerik annak fontosságát, a célkitűzések valóráváltói lettek. A tudomány irányításától való aggodalom azonban még fennáll, elsősorban a tervezést illetően. Szívesebben vállalkoznak keretmunkaterv elkészítésére, mert ez nem ellenőrizhető, részleteiben nem analizálható. A kerettervek teszik lehetővé a munkaterven kívül jelentkező feladatok elvállalását. Nehéz ellenállni a kínálóknak, a kinálkozó lehetőségnek,

amely hirnevet, anyagi előnyt is biztosít a kutatónak. Ilyen esetben a probléma rendszerint úgy jelentkezik, hogy a muzeológiai munka rovására oldódik meg a ráfordított munkaidő. Valóban igaz, hogy a sokrétű muzeumi munkát nagyon nehéz tervezni és a sok, időközben felmerülő feladat sokszor tervmódosításokat is követel, a gyakorlat mégis az, hogy 70-80 %-os tervszerűséggel végre lehet hajtani a munkaterveket 60-70 % teljesítéssel. Annak, hogy a teljesítés viszonylagosan alacsony, fő oka abban van, hogy a kutatók a publikációs munkát maximálisan, erejüket meghaladó mértékben tervezik. Ennélfogva a nagyobb feladatok a munkatervbe állíthatók be.

Egyes kutatók vitatják, hogy az intézmény vezetőjének van-e beleszólása abba, hogy munkaterven kívül milyen feladatokat vállal, illetőleg milyen szerződést köt a kutató. Álláspontjukat azzal kívánják alátámasztani, hogy a kutatómunka nem szűnik meg a munkaidő után és szabad idejükkel önállóan rendelkeznek. E vitatható álláspont szépséghibája az, hogy összetartozó munkákat így széttagolni nem lehet. Helyeselni lehet annak az intézményvezetőnek a magatartását, aki megköveteli, hogy munkatársai szerződést csak engedélyével, megbízásból adódó kisebb cikkeket pedig bejelentés mellett vállalhatnak, mert első a muzeumi terv maradéktalan végrehajtása és a tervszerűség biztosítása.

A muzeumi munka egységével a munkatervi kötelezettségekre, az emberi magatartás együttes szemléletéből felvetett etikai kérdésekkel a nevelés fontosságára kívántam irányítani a figyelmet, amely mind az állami vezetésnek, mind a Párt és Szakszervezetnek egyaránt feladata. Csak együttes erővel lehet kialakítani a muzeumokban olyan kollektívákat, amelyek a szocialista értelmiségre jellemző tulajdonságokkal segítik valóra váltani a muzeumi tevékenységből fakadó egyre több feladatot, felelősséget a köz javára.

Korek József

A RÉGÉSZET UJ VIZSGÁLATI MÓDSZEREI ÉS HAZAI ALKALMAZÁSI LEHETŐSÉGEI⁺

A régészet fiatal tudomány és így csak a múlt század második felében dolgozta ki ma már klasszikusnak tekinthető tudományos vizsgálati módszereit. Nyugodtan állíthatjuk, hogy - ha óriási változások történtek is azóta tudományunk szemléletében - ezek az alapvető módszerek képezik továbbra is a kutatás lényegét. Ezt nem tagadják egyetlen régészeti iskola hívei sem. A régészetnek ugyanis csak a leletekből és a velük összefüggő jelenségekből lehet kiindulnia. A kutatás „miért”-je és „hogyan”-ja azonban a szemlélet változásainak, fejlődésé-

⁺ Az MTA Régészeti Kutató Csoport elméleti és módszertani munkaközösségének keretében elhangzott előadás rövidített szövege.

nek megfelelően alakult. Az új szemlélet mindenképpen magával hozza új vizsgálatok és így új módszerek igényét is. Ha ilyenekről beszélünk, akkor hozzá kell tennünk, hogy a kialakuló új módszerekben a régészet mindinkább jelentkező igénye csak az egyik és sok esetben csak az öntudatlan szerepet játszotta. Felfedezésükre és alkalmazásukra a természettudományos kutatásnak a huszadik században lezajlott viharos fejlődése adott lehetőséget. A régészet új szemlélete viszont módot nyújtott ilyen kiegészítő vizsgálatok elvégzésére.

A természettudományos analizisek és kutatások különösen a második világháború után kerültek napirendre. Elméletileg két tényező adott és ad lehetőséget alkalmazásukra:

a. a régészet vizsgálatának tárgyai a leletek, anyagok és mint ilyenek, exakt természettudományos módon is vizsgálhatók;

b. minden egykori és mai emberi tevékenység nyomot hagy a talajban, megbontva annak egységét, folyamatos voltát, egyensúlyát. Ezek a változások műszerekkel kimutathatók.

A meginduló legkülönbözőbb vizsgálatokat hiba lenne csak divatnak tekinteni. Helyesebb azt mondani, hogy szükségszerű folyamatok eredményei. Teljesség nélkül rá kell mutatni néhány ilyen tényezőre:

1. A leletanyag kizárólagos tipológiai vizsgálatát elméleti oldalról sok bíráló érte. Már a múlt században is volt olyan tendencia, hogy egyes leletcsoportok osztályozását, kormeghatározását anyagvizsgálatokkal döntsék el. /Réz és bronz megkülönböztetése, stb./ Ez később arrafelé terebélyesedett, hogy a leletek vizsgálata ne csak formai, hanem anyagi és technológiai szempontokhoz is alkalmazkodjon.

2. A régészet egyre fokozottabban törekszik nemcsak a leletanyag, hanem a mögötte álló ember minél teljesebb megismerésére. Igyekszik rekonstruálni egykori környezetét, életmódját, a munkafolyamatokat. Ezekben a kérdésekben a természettudományos vizsgálatoknak rendkívüli jelentőségük van.

3. Egyes szakterületek speciális kérdéseiket igyekeztek a segédtudományok révén megoldani. Például az őskor-kutatás együttműködött a földtannal, ősnövénytanal, ásványtanal. A kialakult együttműködést más korok leleteire és jelenségeire is kiterjesztették.

4. A településtörténeti iskola, bár elméletei nem egyszer erőszakoltak voltak, céljai érdekében gyakran fordult segítségért az ősnövénytanhoz, a klímakutatáshoz, és különösen a virágporszemek, a pollenek vizsgálatához.

5. Egyre kényszerítőbben jelentkeznek a különböző - gyakran szubjektív - hibalehetőségektől mentes, exakt időmeghatározás szükségességei. Különösen azokban az országokban, ahol a hagyományos kronológiai módszerek /a déli

civilizációkkal való összefüggések elemzése/ alig vagy egyáltalában nem alkalmazhatóak.

6. Az exakt eljárások egyre fokozottabb segítségülhívása nem maradt hatás nélkül magára a sajátos régészeti munkamódszerre sem. Ezt mutatja a matematikai-statisztikai feldolgozási mód kidolgozása /csaknem kizárólag a kőeszközök számára/, valamint a dokumentáció korszerűsítése, egészen az elektronikus számológépek alkalmazásáig.

Mindezekkel az objektív eredményeket adó kiegészítő módszerekkel szemben továbbra is ott volt az archaeológia a maga régi és nagy hiányosságával: a régészeti leletek, tehát az elsődleges források felfedezésének esetleges, véletlenszerű voltával. Ez lett a tervszerű kutatás legfőbb akadálya. Felmerült az igény korszerű, lelőhelyeket felfedező, „előrejelző”, és a már ismert vagy felfedezett lelőhelyet előzetesen átkutató módszerek és műszerek kidolgozására és alkalmazására. Ez valóban rendkívül sürgető feladat volt.

Az alábbiakban a régészeti kutatómunka általában alkalmazott menetének megfelelően ismertetjük a leglényegesebb új kutatási és vizsgálati eljárásokat, vagy a régiek új fejlődési állomásait.

Mind az új lelőhelyek felfedezésében, mind az ismertek előzetes átkutatásában kiemelkedő szerepe van a légi fényképezésnek. Már az első világháború óta alkalmazzák. Két körülményt szinte minden forrás hangsúlyoz: csak a szisztematikus munkának van értelme; és a régi felvételek használata nem egyszer előnyösebb, és természetesen mindenkor olcsóbb, mint újak készítése.

Ujabbán a fekete-fehér felvételek mellett megjelent a színes is, továbbá az infravörös fényben történő fényképezés, és készítenek térhatású és sorozatfelvételeket is. Csak így lehet ugyanis a felvételek kiértékelésének három szempontját biztosítani. Ezek: a talaj elszíneződésének vizsgálata, az árnyékhatások elemzése, végül a növényzet fejlettségének a tanulmányozása. Természetesen elsősorban épületek, egykori utak, a még ismeretlen megalitok, tumulusok, sáncok, földvárak, elpusztult templomok felkutatására és feltérképezésére alkalmazzák. Eredményes azonban az őskori, középkori telepek fényképezése is. Angliában a római kori épületek, valamint vaskori sáncok kutatásában jelentős. Itáliában etrusk és délolaszországi sírleletek, tumulusok, valamint épületek százainak felfedezése köszönhető a légi fényképezésnek.

Hazai lehetőségek említése és a szükségesség hangsúlyozása nyitott ajtók döngetése lenne. Utalunk azonban egy sajátosan magyar feladatra: a Csörsz árkok kérdésének végleges lezárása - ami alig halasztható feladat - e módszer nélkül el sem képzelhető. Régi felvételek egyszerű tanulmányozásával, minden repülés nélkül, az ország összes földvárát és tumulusát is felfedezhetnénk és térképre rajzolhatnánk.

A modern műszerekkel rendelkező intézményeknél a légifelvételezés közvet-

lenül a terepjárás, majd az ásítás érdemlegességének vagy szükségességének eldöntése előtt a műszeres átkutatás, az „előrejelzés” követi. Ennek ismerjük régebbi módszereit is, az egyszerű geológiai jellegű furást, a foszfátvizsgálat céljára történő mintavételt és elemzését, a katonai aknakutató műszer minden további nélküli használatát, a robbantás utáni szeizmikus méréseket, valamint a hangkeltés után a hanghullámok terjedésének mérését. Ezek azonban önmagukban nem szolgáltatnak kielégítő eredményeket.

A talaj elektromos ellenállásának mérését, mint előrejelző módszert, a geológiában 1916, a régészetben 1946 óta alkalmazzák. Ez az eljárás a talajt elektromos vezetőként vizsgálja. A talajt homogénnek tekinti, amelyben a zavaró jelenségek /gödör, fal, kemence, stb./ vagy idegen anyagok /kő, kerámia, fémek/ elektromos ellenállása a környező talajétól eltér. A műszerhez kapcsolt elektródákat, a szondákat vagy egyenes vonalban, sorban telepítik, vagy egy-egy helyen körvizsgálatot végeznek, az ún. „körzöszondával”. A kapott adatok grafikus ábrázolásából, és annak elemzéséből lehet következtetni a talajban rejtőzködő régészeti leletre vagy jelenségre. Alkalmasságban falak, épületalapok, földalatti sirüreges, nagyobb gödrök, sirhelyek jelzésére. Falak feltárásánál a próbafonalnak merőlegesen kell metszenie a falak még nem ismert futási irányát.

A méréseket aratás utántól télkezdetig, majd egészen kora tavasszal érdemes végezni. A felszerelés költsége 500 nyugatnémet márka, élettartama 10 év. Két betanított fizikai munkás segítségével naponta 1200 mérés végezhető, ami eleendő egy kisebb lelőhely átkutatására. Az eredmény azonban az emlék nagyságától, a fedőréteg vastagságától és speciális tulajdonságoktól is függ.

Elsősorban épületmaradványok felfedezésében és feltérképezésében értek el vele eredményt. Cerveteri és Vulci környékén a világhírű új etruszk sirkamrák feltárásánál a légifényképezést ezzel a vizsgálattal folytatták, majd az általa jelzett helyeken végezték el a fotografálással egybekötött szondázást. Rendkívül alkalmas római települések, táborok alapfalainak feltérképezésére, olyan temetők átvizsgálására, ahol szarkofágok vagy téglasírok várhatók. Számtalan elpusztult középkori templomunk alapfalainak a felkutatása rendkívül hálás feladat lenne e módszer számára.

Egyébként a külföldi eredmények nyomán úgy látszik, hogy ez az előrejelző módszer csak előiskola a régész és a műszaki szakember számára is a sokkal korszerűbb és eredményesebb mágneses átkutatáshoz.

Ennek műszere a proton magnetométer és gradiométer. Ezek a talaj mágneses erővonalainak, ill. mágneses erőterének az állapotát, irányát, ill. erősségét jelzik. Esetenként kimutatják az észlelhető zavarait is. Geológiai kutatások során jöttek rá arra, hogy a műszer alkalmazása közben a legnagyobb helyi mágneses zavart mindig ott észlelték, ahol később a földben égetőkemencét vagy éppen leletanyaggal teli hulladékgödröt találtak. Ez indította el a régészetben való alkalmazásukat.

A műszer a lelőhelyen kétféleképpen is alkalmazható. Az egyik az egyenes vonalban történő ún. profilmérés, mint az előző műszernél is láttuk. Az elektromos ellenállás mérését a mágneses méréssel összehasonlítva, a készített grafikonok az utóbbinál jóval érzékenyebben és világosabban jelezték a felkutatandó, a felszín alatt húzódó kőfalat.

A másik eljárás során a proton magnetométerrel ugyancsak a helyi mágneses tér anomáliáit mérik. Az adatok alapján készített térrajzon ellenállási konturrok adódnak ki. A megvizsgált konturdiagrammok érdekes eredményt adtak. Egy középitáliai etruszk sírmező valószínű területét vizsgálták. A próbaásatások során kiderült, hogy a konturdiagrammokkal körülvett területeknek megfelelő helyen minden esetben ott volt a sírgödör, pontosan a középső helyen. A módszer tehát teljes sikerrel járt. /Az említett kontrudiagrammok éppen olyanok, mint egy szintvonalas térkép legmélyebb vagy legmagasabb részét jelölő, záródó szintvonalai./ Alkalmazható nagyobb hulladékgödrök, kiégett házalapok, vastagabb rétegek, falak észlelésére is. Elsősorban Itáliában, Angliában, újabban az USA-ban, az NSZK-ban, Franciaországban, más államokban is alkalmazzák. Angliában kelta és koravaskori telepeket, római edényégető műhelyeket, épületmaradványokat kutatnak vele.

A műszerrel kapcsolatban szabály, hogy minél nagyobb volt a talajban az egykori emberi tevékenység, annál pontosabb és érzékenyebb a mérés. E módszer hatékonyságát viszonylag kevés tényező befolyásolja kedvezőtlenül. Ma a legkorszerűbb változat a proton gradiométer. Ez 50 font költséggel és egy átlagos tudású rádiómérnök segítségével házilag előállítható, könnyen szállítható. Általában nem új lelőhelyek megkeresésére használják, hanem légifényképezéssel kombinálva, a már nagy vonalakban ismert kiterjedésű lelőhely ásatás előtti részletes átkutatását végzik vele.

A műszer alkalmazása nyilvánvalóan nálunk sem lenne eredménytelen. Használhatnánk például a temetők feltárásánál a nagyon költséges körülhatárolás elvégzésére. Teljesen fel nem tárt, vagy fel nem tárható temetőknél a még földben maradt sírok számának hozzávetőleges megállapítására. Sürgős és nagy földmunkáknál meg lehetne határozni azt a részt, ahol feltétlenül szükséges leletmentés elvégzése. Felesleges hangsúlyozni, hogy rómaikori és középkori épületek feltárásában milyen nagy jelentősége lehetne, pl. Savaria és Intercisa romjainál. Vaskori tumulusainknál kiválaszthatnánk a várható leggazdagabbakat, elsősorban a belső építménnyel rendelkezőket. Leghelyesebb azonban, ha a lehetőséget adó feladatok részletes kidolgozását a remélhetőleg meginduló hazai gyakorlatra bizzuk.

Mindenesetre az ismertetett két műszertípus a jelenlegi legkorszerűbb megoldásnak tekinthető. Általános az a megállapítás, hogy alkalmazásuk már túllépte a kísérletezés állapotát. Olaszországban a Lericci-intézet már üzleti jelleggel, rendszeresen végez velük előzetes terepkutatásokat. A műszerek munkájában mutatkozó bizonytalanságot /5-15 %/ a mérések számának növelésével, a műszerek állandó tökéletesítésével, a két méréstípus együttes alkalmazásával, kiegészítő

műszeres vizsgálatokkal /pl. szeizmikus mérések/, és főleg légifelvételéssel való egybekapcsolásukkal csökkentik.

A fentiekből következik, hogy az ásatásnak, mint a régészet fő tevékenységének lefolytatása is rengeteg segítséget kapott a modern technikától. Egy ásatás ma már nem feltétlenül a nagyapáktól örökölt, egyszerű vagy primitív eszközökkel és a munkát akadályozó lehetetlen körülmények között folyik le. Csak néhány példát említünk a korszerű ásatás eszközeire. Kidolgozták például a legjobb formájú késeket, kaparókat, ecseteket, csontváz kibontásához szükséges speciális szerszámokat. Használják különleges nyesőlapátot, sajátos formájú csákányt. A rétegek viszonyának rögzítéséhez, lejtésük megállapításához szellemes műszereket alkalmaznak. Ásatáson használható modern rajzoló-másoló asztalt szerkesztettek, valamint az egyes tárgyak pontos beméréséhez alkalmas bemérő- és rajzolókeretet. Ötletes szerkezet szolgál az egyes leletek helyének az alaptérképbe való pontos bejelölésére. A fényképezésben használják a léggömbre függesztett, önkioldó készülékeket, amelyek áttekinthető felvételt készíthetnek. A nehéz földmunkát általában gépesítik. Sőt! Esős időben való ásatásra könnyen mozgatható, saját erőforrásból világított szilárd sátorral fedik be a felületet. Mindezek már a mai, sőt a tegnapi régészeti terepmunka sajátjai, ha hazai megvalósításuk akadályokba is ütközik. Kérdés, hogy ezek az akadályok csupán pénzügyiek-e?

A korszerű ásatás fogalmához tartozik, hogy keretében feltétlenül anyagot kell gyűjteni későbbi analitikai vizsgálatokhoz, mint a foszfátvizsgálat, a pollenmeghatározás, és ujabban a zsírsavak, lipoidok kimutatása.

A foszfátvizsgálat igen régen segítőtársa a régészetnek. Mint régebben, úgy ma is elsősorban német és skandináv kutatók alkalmazzák. Előzetes és kiértékelő lehet. Az első esetben az ásatás előtt végeznek furásokat. Az elemzésekkel megállapítják a várható rétegvastagságot és viszonyokat, a telep valószínű kiterjedését, halomsírnál a feltételezhető eredeti középpontot. Az ásatás során gyűjtött mintákból is sokfajta következtetést lehet levonni. Megismerjük segítségével a sírhalmok rétegződését, és azt, honnan hozták fel a halott eredeti fekvésének a megállapítására, a tájolással együtt. Ki lehet mutatni, hogy egy bizonyos kora lakótelep megművelt földjei hol voltak és milyen kiterjedésűek. Elemzik az edények tartalmát, és a halott utolsó gyomortartalmát. A telepek színben alig elütő rétegei között biztos megkülönböztetést tud tenni. Kimutatja a település folytonosságát vagy megszakadását. A fentiek hazai ásatásokon is állandóan napirenden lévő kérdések. Gondoljunk csak arra, hogy a sok avar temető kirablott és feldult sírjaiban meg lehet állapítani az egykori tájolást és fektetési módot. Ez csak egyetlen példa. Mivel a módszer különleges berendezést nem igényel, alkalmazásának akadálya nincs. Egy próbavétel költsége az NDK-ban 0,20 márka.

A pollenvizsgálatok lényege közismert. Kettős céllal alkalmazzák a régészetben: közvetve kronológikus jelentősége miatt, valamint a környezet, a klíma, a növényzet kimutatására. Az egyes kultúrák elterjedését, bizonyos talajti-

pusokhoz való kötöttségét pollenek analizise nélkül nem lehet végérvényesen eldönteni, még kevésbé megérteni. A hazai földrajzkutatás egyébként a pollenek meghatározását régen és sikeresen alkalmazza. Az együttműködés megteremtése révén a módszer a mi régészeti kutatásunk fegyvertárába is bekerült.

Az ásatásokon begyűjtött, főképpen szerves anyagok /faszén, csont, hamu, textil, bőr stb./ szolgáltatják a kronológiai célú vizsgálatok alapját. Az eddig ismert eljárások kéttipusúak: jórésztük abszolút évszámokat igyekeznek megállapítani, a másik, kisebb rész pedig un. mikrokronológiai jelentőségű. Azaz elsősorban a relatív időadatokat, a „később” vagy „korábban” ismeretét adja a kezünkbe. Utóbbihoz tartozik pl. a pollenanalízis, vagy az érmek felületi elváltozásait vizsgáló kémiai vizsgálat. Az abszolút évek megállapítására törekvő módszerekhez, vizsgálatok körébe tartozik: például az un. argonpotassium módszer, a fluor-teszték, az ionium datálás, a nitrogén datálás és elsősorban a rádióaktív C-14 izotóp felezési idejének a mérése. A mágneses datálás eredetileg abszolút időadat megállapítását tűzte ki céljául, de a gyakorlatban valószínűleg a mikrokronológiában vehetjük majd nagy hasznát.

A rádióaktív szénizotóp, a C-14 tartalmu szerves anyagok vizsgálata a kibocsátott rádióaktív sugárzás intenzitásának csökkenéséből - a felezési idő ismeretében - következtet a mintaanyag, és ezáltal az azt szolgáltató réteg korára. Felfedezése óriási visszhangot keltett /a csikágói Libby ezért kapott Nobel-díjat/, de az ötvenes évek eleje óta nagy vita folyik alkalmazhatóságáról és megbízhatóságáról. Ennek során az eredeti módszerrel változtatásokat hajtottak végre. /Libby eljárás és Suess eljárása./ Másrészt alaposan kimutatták hibalehetőségeit. Így a kozmikus sugárzás feldusítja a vizsgálatra alkalmas szerves maradványok izotóptartalmát. Ugyanez történik meg a talajviz közvetítésével, mely mindig tartalmaz oldott állapotban lévő szénsavat, más szerves maradványokat. Az előbbi változás mértékére következtetni lehet, és így korrigálásra mód nyílik, az utóbbi mértéke azonban bizonytalan, és így eleve kiküszöbölhetetlen nehézséget jelent. A műszerek mérési határai is bizonytalanságot adnak. Ezért újabban az összes eddigi adatokat meghatározott formulák szerint átértékelik. Továbbá fokozzák a kontrollt: elsősorban egyiptomi ó- és középbirodalmi famaradványok vizsgálata révén. A vita végeredményben még nem dőlt el.

Az időben hozzánk közelebb álló holocénkori rétegek keltezésére figyelemreméltó javaslat a hulladékok szerves eredetű zsírsavainak /a lipidoknak/ analizise. A zsírsavak kora és jódszáma között ui. törvényszerűség van. Az eljárás most van kidolgozás alatt.

A legfigyelemreméltóbb új módszer a mágneses datálás. Elméletileg már 1897 óta ismert régészeti jelentősége. A felismerés lényege a következő: az anyag vasrészecskéket tartalmaz. Ezek az anyagban a föld helyi mágneses terének megfelelően, a mindenkor mágneses deklináció /a földrajzi északtól való elhajlás/ és inklináció /a föld középpontja felé való lehajlás/ szerint helyezkednek el. Ha azonban az agyagot kb. 650 fok fölé hevítik, a kihűlés után a megmerevedett agyag vasrészecskéi többé nem követik a deklináció és inklináció irányának ál-

landó és törvényszerű változásait. Egy in situ helyzetben megmaradt kemence tehát megőrizte a használatakor, mondjuk i.u. 100-ban fennálló helyi mágneses tér irányát. Ha más, ismeretlen koru és helyileg közel fekvő kemencék ilyen „megmerevedett” mágneses terét hasonló irányúnak találják, akkor a két kemence egykorúnak tekinthető. Ha a deklináció szögében eltérés van, annak nagyságából pedig következtetni lehet a két kemence közötti korkülönbségre. A használt műszer a már ismertetett proton magnetométer és gradiométer. Hasonló módon in situ téglák, agyag házalapok, sőt in situ edények kormeghatározására is alkalmas. Szükséges azonban, hogy rendkívül jól datált leletek segítségével először megállapítsák az egyes, meglehetősen kis területek mágneses deklinációjának változásait, egészen addig az időig visszamenve, amely kori emlékeket mágneses módszerrel datálni akarunk. Emiatt az eljárás általában a római kortól kezdve alkalmazható.

Ujabban egy kézenfekvőbb elgondolás merült fel. Ez nem ragaszkodik in situ tárgyakhoz. Feltételezi, hogy az edényeket annakidején abban a helyzetben égették ki, ahogy ma is elhelyezzük őket, tehát fenékrészükre, nyugalomba állítva. Ha tehát a műszerekkel az így elhelyezett edények mágneses inklinációjának „megmerevedett” szögét megállapítják, az egy lelőhelyről származó edények közötti korkülönbségeket lehet kimutatni. /Az inklináció változásának értékei jól átszámíthatók időtartamra./ Azt nem dönti el a vizsgálat, hogy a két edénycsoport között melyik az idősebb és a fiatalabb, de a különbséget mutatja években meghatározva. És éppen ennek van nagy jelentősége. Hiszen például ősrégészeti kutatásunk nagy problémája a telepek és temetők élettartamának a megállapítása. Ez a módszer éppen erre alkalmas. Nem adja meg a lelőhely korát abszolút években, de azt megállapítja, hogy egy telep legkorábbi, középső szakaszba tartozó és késői edénycsoportjai, azaz rétegei között például 150-150 év korkülönbség van. Kimutathat azonban egy telep anyagán keresztül folyamatos fejlődést is, vagy pedig hasonló formájú edények közötti korkülönbségeket, természetesen csak egy lelőhely leletein belül. Alkalmazható olyan esetekben is, amikor egymáshoz rendkívül közel egy kultúra több lelőhelyét ismerjük, de a leletek eddigi régészeti eszközeinkkel kor szerint nem különböztethetőek meg. A mágneses kerámiadatálás kimutatja egyidejűségüket vagy egymásutániségüket. Természetesen, a hibalehetőségek kiküszöbölése miatt csakis edénycsoportok vizsgálatának van értelme. Ezt megkönnyíti az, hogy a módszer nem ragaszkodik egész edényekhez, csupán az alsó részekre van szüksége.

Bár az eljárás most áll végleges kidolgozás alatt, publikálása máris rendkívüli feltűnést keltett.

Fentiek elmondásával elérkeztünk a segédvizsgálatok legnépesebb csoportjához, a kémiai és fizikai anyagvizsgálatokhoz. Ezek száma ma már óriási. A ma leginkább érvényesülő tendencia a fizikai műszerekkel történő vizsgálatok egyre nagyobb térhódítása. Így vonult be a régészetet segítő eljárások közé a szinképelemzés, a röntgensugárzás, az elektronmikroszkóp, a neutronbesugárzás alkalmazása, a másodlagosan keltett sugárzások /neutronaktiválás atommagjában/, a fluoreszkálás és lumineszkálás vizsgálata.

A végzett analízisek célja kettős: egyrészt technológiai kérdéseket tisztáz /pl. fémeszközöknél a készítésük módja és menete, a kovácsolás mikéntje, edényeknél a készítési technika, stb./. Másrészt a leletek anyagi összetételét elemzik, a legkülönbözőbb célokkal. A két legfontosabb: a nyersanyag származási helyének a kimutatása, valamint a hasonló típusu és koru, de esetleg óriási elterjedésű eszközök és más leletek összehasonlítása. /Pl. a korai bronzkori fajanszgyöngyök esetében./ Ezekre a célokra rendkívül alkalmas a leleteket alkotó összes fő- és un. nyomelem százalékos arányának kimutatása és táblázatokba foglalása. Ez ma már igen nagy pontossággal lehetséges, hála az említett műszereknek. A munka további részében ezeket a táblázatokot hasonlítják össze, kiindulva a leletek formai vagy kulturális stb. kapcsolataiból. Az összehasonlítások mindig régészeti céllal történnek. A levonható következtetések az egyes típusok gyártási helyére, a kereskedelem révén való elterjedésére, majd a helyi utánzások megindulására, új műhelyek létrejöttére irányulnak. A fémeszközök ilyen elemzése ma már Európaszerte igen jó eredményeket adnak. Érdekes megemlíteni, hogy V.G.Chile kezdeményezésére a londoni egyetem gyűjteményében lévő magyarországi, ill. északjugoszláviai származású jellegzetes rézkori csákányokat vizsgáltak meg először a legmodernebb angliai régészeti laboratóriumban. Sikerült kimutatni az eszközök között anyagbeli és technológiai különbséget, bár lát-szatra teljesen hasonlóak.

Kétségtelen, hogy az összes szakember nagy jelentőséget tulajdonít a magyarországi leletanyag, elsősorban a fémek nagyméretű analízisének. Annál sajnálatosabb, hogy eddig vagy a hazánkba ellátogató külföldi kutatók végezték el ezt a munkát, vagy a más országok gyűjteményeibe került honi leleteket analizálták. /H. Otto és W. Witter, valamint Junghans és Sangmeister közleményei./ Természetes, hogy ez a helyzet nem tekinthető célravezetőnek.

Ujabbán a kerámiára is kiterjesztették az anyagvizsgálatok modern formáit. Céljuk ugyancsak a fő alkotó- és nyomelemek százalékos arányának megállapítása. /Egyes kerámiaanyagokból 30 elemet is sikerült kimutatni!/

A legérdekesebb ilyen kísérletet Angliában végezték, a régészek által egykorunak tekintett, Knossos-ból, Pylos-ból és Mykénai-ból származó edénytöredékeken. Ezek egy részét, a Pylosban találtak többségét, importnak lehetett formailag tekinteni. A cserepeket atommáglyában neutronbesugárzásnak vetették alá, majd a fellépő másodlagos sugárzás alapján mutatták ki az egyes nyomelemeket. A táblázatok összehasonlítása alapján rendkívül érdekes megállapításokat tehettek. A nyersanyagok különbözősége ugyanis világosan megmutatta, mely darabok, ill. típusok a helyi pylosi készítmények, és melyeket importáltak a másik két központból. Így a régészeti feltételezés cáfolhatatlan bizonyítékokat kapott.

Ez a módszer kétségtelenül kezünkbe adja a régészet sokszor vitatott problémájának, az importáru kimutatásának kulcsát. Az alapfeltétel minél több lelőhely anyagának részletes, rétegek szerinti vizsgálata, sőt típusok szerinti bontása. Csak egy példa: az alföldi bronzkori telepeken talált dunántúli típusú mészbetétes edényeket összehasonlítva a telep többi leletének anyagával, eldönt-

hetnénk ezt a kérdést. Ugyanez a kérdés felmerül a dunántúli terra sigillaták csoportosításában, vagy az Alföldre került sigillata-töredékek műhelyekhez való kötésével kapcsolatban.

Az ismertetett összes eljárás részleteit, eddigi eredményeit, a még újabb kísérletekre vonatkozó elgondolásokat szinte végnélkül folytatni lehetne. Olyan kísérletekről természetesen szó sem esett, amelyek meghonosítására nálunk nincs szükség. Így a ma már komoly szakirodalommal rendelkező vízfelszín alatti régészeti kutatások, sőt ásatások, a speciális sivatagi módszerek, vagy az egészen nagy expedíciók szervezési tapasztalatai. Beszámolónknak a célja különben is az volt, hogy a figyelmet a legfontosabb, akár holnap alkalmazható és kipróbált módszerekre irányítsuk. Hála a kiterjedtes külföldi kutatásoknak, az inaséveket, a kísérletezéseket lényegében megtakaríthatjuk. És ez is egy érv azzal a felfogással szemben, hogy a fenti eljárások bevezetésének elsősorban anyagi akadályai vannak. A másik érv pedig az, hogy az eljárások egy részénél szó sincs rendkívüli költségességről. Inkább a szakemberek részéről felmerülő, ilyen vizsgálatokat kérő vagy sürgető igény hiányáról beszélhetünk. Az utóbbi időben szépen szaporodó régészeti anyagvizsgálatok ezen a helyzeten már rést ütöttek. Régészeti leletanyagunk nagy nemzetközi jelentősége azonban nem engedi meg, hogy késlekedjünk akár a legmodernebb vizsgálatok alkalmazásával. Ezzel csak régészeti kutatásunk komoly tekintélyét csorbítanánk.

Makkay János

NÉPRAJZI TÁJKONFERENCIÁK 1963-BAN

A muzeumok tanácsi kezelésbe adásával decentralizáltuk a muzeumokat szervezeti szempontból, ugyanakkor a tudományos együttműködés vonalán - legalább is néprajzi vonatkozásban - minden eddiginél szorosabban sikerült összekapcsolni, centralizálni a muzeumokban folyó munkát. A Művelődésügyi Minisztérium megbízása alapján - ennek elvi irányítása mellett - a Néprajzi Múzeum vállalta a primus inter pares szellemében a megyei muzeumszervezetekben folyó néprajzi tudományos munka országos összefogását, országos tervekkel való egybehangolását, szakmai irányítását. A Magyar Tudományos Akadémia 71. sz. Kutatási Főfeladat Koordináló Bizottsága ugyancsak a Néprajzi Múzeum feladatává tette „A magyar nép anyagi kulturájának rendszerezése” c. témacsoport országos összefogását, koordinálását, így munkánkat kettős megbízás alapján végezzük. Az 1963-as csonka /januártól augusztus végéig tartó/ tervében ezt a munkát a muzeumi vonatkozásban döntő súlyú anyagi kultúra kutatás területén valósítottuk meg. Jelen tájékoztatómban - az eddig eltelt hét hónapos gyakorlat alapján - együttműködésünk tartalmi és módszerei kérdéseit kívánom felvetni, s a muzeumi terület más tudományágainak munkásaival - ha csak nagy vonalakban is - ismertetni.

Az elmúlt évek egyik nagy hibája volt a vidéki néprajzos szakkutatók viszonylagos elzártsága, magukraagyatottsága. Ezt a veszélyt csak növelni látszott az új decentralizálás, a szervezeten belül is „megyehatárok közé zárás”. Vidéki muzeumokban dolgozó munkatársaink sokszor azt sem tudták, hogy a szomszéd muzeum néprajzosa milyen újabb témán dolgozik, még kevésbé volt tudomásuk az ország távolabbi részén folyó munkákról, s ezek /még nem publikált/ eredményeiről, részeredményeiről, vagy éppen módszereiről. Nem volt vagy csak nagyon korlátozott mértékben volt szervezett, rendszeres fórum, ahol problémáikat, céljaikat, eredményeiket szakkollektíva elé vihették volna. Mindez érthetően gátolta, vagy kevés kivételtől eltekintve legalább is hátráltatta fejlődésükben, s megnehezítette az országos tudományos néprajzi vérkeringésbe való céltudatos bekapcsolódásukat. Ilyen körülmények között nem láthatták elég világosan egyéni részmunkájuk igazi helyét, jelentőségét és főleg a kutatásaikkal szemben támasztott igényeket az országos egészben.

Szükség volt tehát egyrészt a területileg egymás mellett dolgozók nagyobb táji, körzeti kollektíváinak kialakítására, másrészt az azonos tematikát kutatók számára országos munkaközösségek, speciális szakforumok létrehozására. E kétfajta munkaegyüttes megszervezését ez évben indította el a Néprajzi Múzeum, de a kollektívák összekapcsolódásához és ennek alapján eredményes munkájához ez még csak a kezdeti lépést jelentette. A munkacsoportok jó működésének formáit, módjait most még csak kísérletezgetjük, de már látva az eddigieknek is pozitív hatását, bizunk a legeredményesebb ut megtalálásában.

Múlt év novemberében - az országosan kiadott tervsúlypontok fokozott figyelembevételével - tervelőkészítő összejöveteleinken minden munkatársunkkal megbeszéltük 1963. évi tudományos munkatervét. /Ha csak zárójelben is, de meg kell itt jegyezni, hogy a magunk részéről sokkal inkább csökkenteni igyekeztünk az általunk túlméretezettnek ítélt „megajánlásokat”: inkább lebeszéltük kollegáinkat tervpontokról, semmint mennyiségi növelést kívántunk volna észszerű határon túl./ E megbeszélések alapján készültek el az egyes muzeológusok tudományos munkatervei, amelyek tehát születésük pillanatától igazodtak az országos koncepcióhoz, nemcsak adatgyűjtés és feldolgozás, hanem tárgygyűjtés vonatkozásában is, mely utóbbinál a kálitási-népművelési feladatokra is tekintettel voltunk. Az így, központi irányítás és munkatársi megbeszélés mellett készült tervek alapján összeállítottuk és sokszorosított formában közreadtuk az anyagi kultúra kutatás 1963. évi tematikusan összesített országos néprajzi tervét. Ebből minden munkatársunk áttekintést kaphatott az e területen folyó munkákról, láthatta a dél-nyugati határszélen dolgozó muzeológus, hogy milyen munkát végeznek a szomszéd megyében, vagy a Néprajzi Múzeumban, vagy akár az észak-keleti országrészben. Láthatta, hogy egyes témákon kik és milyen intenzitással dolgoznak. Ez az összesített terv ugyanakkor nagy segítséget jelent a koordináló irányító intézmény számára is, mert országos áttekintést nyújt a folyamatban levő kutatásokról, valamint tájékoztat arról, hogy egyes témákat, témacsoportokat súlyuknak és adott sürgősségüknek megfelelő intenzitással /és helyen/ kutatunk-e.

Egymás munkájának jobb megismerésére azonban szakmai találkozóink és meg-

beszéléseink adnak jó alkalmat. Ezeket egyrészt országos találkozók formájában Budapesten rendezzük, ahol főleg a tematikus kutatások kérdéseit beszéljük meg munkacsoportokban, másrészt - a táj kutatás ügyét is elősegíteni akarva - táji, körzeti csoportokban, mindig más vidéki muzeumban.

Ez évben eddig két tájkonferenciát tartottunk: a dunántúli néprajzosok számára Szombathelyen, a felföldiek és alföldiek számára pedig összevontan Szolnokon. A tavaly novemberi - ugyancsak nagytáji keretben megtartott - tervelőkészítő megbeszélések után e mostaniak jelentették második találkozásunkat. A két-két napos tájkonferenciák általában hasznosak voltak, s megelégedést váltottak ki mind a résztvevőkből, mind pedig a konferenciát vezetőkből.

Elsőként az 1963-as országos anyagi kultúra terv alapján leszűrhető tanulságokat vitattuk meg. Részletesebben foglalkoztunk a földművelés, az állattartás és a kisipar tervtételeivel, s megállapítottuk, hogy bár e téren nagyszámu és többféle nézőpontu kutatás folyik, döntő többségében csak a termelési technika szűkebb leírására törekszünk, s e termelési ágak társadalmi szempontu vizsgálatára nem fordítunk kellő gondot. Feltétlenül szükségesként ismertük el, hogy a gazdasági témáknál pl. a munkaszervezeti kérdések kutatását az eddigieknél lényegesen nagyobb mértékben kell szorgalmaznunk. Ugyiszintén elhanyagoltuk a fogyasztás, s ennek központi kérdésének, a táplálkozásnak kellő intenzitású kutatását is. Hasonlóképpen kritika tárgyává tettük az 1963-as anyagi kultúra tervnek a többi témakörbe tartozó tervtételeit is. Összefoglalásképpen elhatároztuk, hogy az elkövetkezendő évek tervszerű munkájának biztosítása érdekében szükségesnek tartjuk legalább az anyagi kultúra kutatás területére vonatkozóan elkészíteni - ugyancsak kollektív munkával - egy olyan több évre szólóan irányt kijelölő programvázlatot, amelyben témakörönként és sürgősségi rangsorolással rögzítenénk le a nagyobb összefoglaló munkák megírásához szükséges kutatási feladatokat. E programvázlat évi és személyre szóló bontása adja majd a jövőben jórészt az anyagi kultúra kutatások éves tervtételeit. Az ilyen, országos viszonylatban is tervszerűbbé tett kutatás, céltudatos közös összedolgozás adhat csak lehetőséget arra, hogy belátható időn belül elkészíthessük a magyar népi kultúra nagy szintézisét, az új Magyarság Néprajzát.

Második napirendi pontként a jelenlevő muzeológusok részletes, érdemi beszámolót tartottak az év első négy-öt hónapjában végzett tervmunkáikról. Végigmenve az 1963-as anyagi kultúra terv minden egyes pontján, a résztvevők tájékoztatták a konferencia tagjait a gyűjtések eredményéről, újabb „felfedezéseikről”, módszerei kísérleteikről, a munkában levő dolgozatok jelenlegi állásáról, ezzel kapcsolatos problémáikról, az elkészült tanulmányok eredményéről, kutatási és feldolgozási módszeréről, illetve tervmunkáik esetleges elmaradásának okairól. Mindezeket kötetlen formában megvitattuk, és segítőkész hozzászólásokkal igyekeztünk a folyamatban levő munkákat támogatni. Az egyes tervtételek ilyen részletes megbeszélése azonban hasznos volt abból a szempontból is, hogy az éves tudományos terv ebben a formában „társadalmi ellenőrzést” is kapott: a kollektíva az egyes beszámolásokból megismerte a teljesítéseket és lemaradásokat egyaránt. /A „beszámolás” pl. Szolnokon hét órán át tartott, s örömmel állapít-

hattuk meg, hogy valamennyi résztvevő nagy érdeklődése kísérte végig./

Harmadik napirendi pontként az elkövetkezendő tervév sulyponti kérdéseit vitattuk meg. Ebből az anyagból csak két részletet emelek most ki. Elhatároztuk, hogy a szükségletnek megfelelően az új tervév folyamán behatóbban foglalkozunk majd a társadalmi aspektusok kutatásával. Az e témakörben elhangzó előadások /táji és országos konferencián/ és az ezeket követő megbeszélések, viták alapkérdése az lesz, hogy hogyan tehetnénk az anyagi kultúra körében végzett kutatásainkat társadalmi szempontok fokozottabb érvényesítésével teljesebbé, mélyebbé. Egy-egy 1963-ban elkészült dolgozatot is megvitattunk majd ilyen szempontból. /Mind a vitaindító előadás megtartására, mind pedig az elkészült dolgozatok bemutatására részint már mostani tájkonferenciánkon volt jelentkező./

Jövő évi tervfeladatainkat illetően elhatároztuk azt is, hogy közös vállalkozásként megkezdjük a valamennyi múzeum anyagát magába foglaló országos tárgytérképezést. Meghatározott terv alapján, egységes szempontok szerint típusrendbe sorolva, elkészítjük az egyes tárgycsoportok megyei elterjedési térképeit, majd ezek összesítése és a Néprajzi Múzeum egész országra kiterjedő anyagával való kiegészítése alapján az országos tárgytérképeket. Az elkészült lapok valamennyi, hozzá anyagot nyújtó kutatóknak rendelkezésére áll majd, s tudományos munkáihoz messze átlépve a megyei határokat országos áttekintést, tárggyűjtéseinkhez pedig jó támpontot biztosít. Az elkészült térképek a Magyar Néprajzi Atlasznak is hasznos kiegészítő lapjai lesznek a múzeumi tárgyak viszonylatában.

Tájkonferenciánk negyedik napirendi pontja a vendégfogadó múzeumok /Szombathely és Szolnok/ néprajzi múzeológiai munkájának megismerése volt. A jelenlevő szakemberek megnézték a múzeum kiállítását, és elmondták róla a véleményüket mind tudományos és népművelési, mind pedig kiállításrendezési vonatkozásban: mit tartanak jónak, követendőnek, mit nem, miért, hogyan lett volna helyesebb. Ugyanigy megnéztük és kritika tárgyává tettük a tárggyűjtést /minőségi és mennyiségi szempontból egyaránt/, a tárgyak nyilvántartását, a leltárcédulák kellő gondossággal történt elkészítését, a raktározást, a restaurálást, valamint az archivális anyag nyilvántartását, mutatózását stb. - vagyis a múzeológiai kezelés módját és minőségét. Amellett, hogy igen hasznos tapasztalatcsere volt ez, amiből mindenki egyformán tanulhatott, bizonyos fokig - akárcsak a tervteljesítésről adott beszámolás esetében - kollektív ellenőrzést is jelentett, hiszen egy-egy múzeumot 15-20 azonos munkát végző szakember nézett és bírált meg, s ennek alapján alakította ki róla az egyetlen múzeológus számára sem jelentéktelennek mondható „szakmai közvéleményt”. A Szolnokon tapasztalt munka, főleg pedig a tárggyűjtés eredményessége kivívta a konferencián résztvevők igen nagy elismerését, aminek következtében a Múzeumi Főosztály írásbeli dicséretben részesítette a múzeum néprajzi tárggyűjtőit.

A fenti napirenden túl természetesen sort kerítettünk két napos tájkonferenciánkon arra is, hogy valamennyiönket érintő kisebb-nagyobb kérdéseket a jelenlevők felvessenek s ezeket megbeszéljük.

Ugy vélem, hogy vidéki kollegáinkkal ez a most megindult szorosabb kapcsolat hasznos lesz nemcsak az egyes szakemberek, de egész szaktudományunk és néprajzi muzeológiánk számára. A tudományos munka ilyen módon való „centralizálásának”, országos összehangolásának az utjai természetesen még eléggé járhatlanok. De hisszük, hogy a további gyakorlat folyamán, gazdagabb tapasztalatok birtokában módszereink még finomodnak és ezáltal eredményesebbek is lesznek.

Szolnoky Lajos

AZ ALFÖLD ŐSTÖRTÉNETÉNEK FŐBB KÉRDÉSEI

/Vitaülés Szegeden 1963. jun 6-7./

Régész társaságunk évek óta sokat hangoztatott, - s különösen a vidéki muzeumokban dolgozók számára igen fontos - igénye került megvalósításra a szegedi vitaülés során. Hiányzott az a fórum, ahol mindenki beszámolhat újabb kutatási eredményeiről, s módja nyílik a szakterülettel foglalkozó többi kutató állásfoglalásának meghallgatására is.

A szegedi vitaülés kísérleti jellegű volt, ezért szorított az Alföld őstörténete főbb kérdéseinek megvitatására. A szervezés és a rendezés munkáját a József Attila Tudományegyetem Ókortörténeti és Régészeti Intézete és a Móra Ferenc Múzeum mint a Csongrád megyei muzeumi szervezet központja közösen vállalta és végezte el. Munkánk során jelentős támogatást kaptunk a Csongrád Megyei Tanácstól, valamint a József Attila Tudományegyetemtől.

A vitaülésre minden hazai régészt meghívtunk, s meghívtuk a társtudományok művelőit is. A jelentkezők részére az előadások téziseit megküldtük, hogy a vita folyamatosságát ezzel is elősegítsük. A jó szervezés eredményeképpen a vita zavartalanul folyt le, egyetlen hiányossága volt, hogy az előadások vetített illusztrálását nem tudtuk biztosítani. Az ülészek megnyitóján a Csongrád Megyei Tanács képviselőjében megjelent Hantos Mihály VB elnök helyettes, Csenke László a műv. oszt. vezető helyettese, a József Attila Tudományegyetem képviselőjében Antalffy György rektor, Madácsy László dékánhelyettes, a Művelődésügyi Minisztérium képviselőjében Bálint Alajos megyei muzeumigazgató, Koczturh Éva előadó. A nap folyamán Antalffy György, a József Attila Tudományegyetem rektora fogadást adott a vitaülés alkalmából.

A vitaülés előadásait témakörök szerint csoportosítottuk.

Az első napon elhangzott beszámolók:

Kalicz Nándor: A Körös és a tiszai kultúra településtörténeti kérdései.

Csalog József: A Körös csoport eredete és kronológiai helye a Kárpát-medencében.

Makkay János: A Körös Starčevo kultúra egyes kérdései.

Kralovánszky Alán: Az agrártörténet korai szakasza kutatásának egyes kérdései.

Az előadásokat élénk vita követte, melynek során Korek József és Csalog József előadásnak is beillő korreferátumot tartott. A vita során felszólaltak Gazdapusztai Gyula, Makkay János, Kalicz Nándor, Bóna István, Trogmayer Ottó, Kőhegyi Mihály, Kralovánszky Alán. A neolitikum és eneolitikum kérdései, az időrendi és történeti nehézségek megvitatása során felvetődött különböző nézetek, ha nem is jutottak egységes álláspontra - ezt nem is várhattuk, - jelentős előrelépést jelentettek a tárgyalt kor kutatása területén.

Külön vita tárgyát képezte Kralovánszky Alán, elsősorban módszertani kérdésekkel foglalkozó előadása. A felszólalók egyöntetűen az ilyen irányú vizsgálatok helyessége, és szükségessége mellett foglaltak állást.

A vita során elhangzottakat hangszalagra rögzítettük, így a felszólalások, a későbbiek során, a vitaülésen részt nem vettek számára is hozzáférhetőek lesznek.

Az ülészak mindkét napjának mintegy harminc aktív résztvevője volt. Sajnálatos, hogy a dunántúli muzeumok közül csak Pécs képviseltette magát, holott Somogy, Győr-Sopron, Fejér megye muzeumaiban több ősrégész dolgozik. A tárgyalt korok emlékéanyagának dunántúli kapcsolatai nyilvánvalók, s úgy érzem, az érintett kartársak szakmai fejlődése szempontjából feltétlenül hasznos lett volna, az elhangzott előadások és vita meghallgatása.

A második napon elhangzott beszámolók:

Bóna István: A korai bronzkor kialakulása a Maros-Tisza-Körös vidékén.

Trogmayer Ottó: A Dél-Alföld későbronzkorának néhány történeti kérdése.

Kemencei Tibor: Észak-Magyarország és az Alföld kapcsolatai a későbronzkorban.

Bándi Gábor: Középbronzkori csontos lószerszámozás a Kárpátmedencében.

Gazdapusztai Gyula: Az Alföld és az Észak-Kaukázus szkitakori kulturájának kapcsolatai.

Patai Pál: Az alföldi hosszanti sáncok kutatásának eddigi eredménye.

Kaba Melinda: Aquincum kelta emlékei.

Az előadásokat ezen a napon is vita követte. Bár több esetben az előadók ugyanazon témakörön belül szöges ellentétben álló eredményeket bizonyítottak a bemutatott újabb ásatások anyagán, és a régi leletek újabb értékelésén keresz-

tül, a későbronzkor etnikai kérdéseinek árnyaltabb vizsgálatára került sor, s a vita során a vélemények erősen közeledtek egymáshoz.

Az elhangzott előadásokat és hozzászólásokat itt azért nem ismertetem részletesen, mert a József Attila Tudományegyetem biztosította a szükséges anyagi fedezetet arra, hogy a vitaülés teljes anyaga, még ez évben idegen nyelven megjelenhessék. Ez a lehetőség nagy mértékben emeli a vitaülés jelentőségét, s egyben az előadók és hozzászólók felelősségét is. Az elhangzott előadások nagyobb része nemcsak az alföldi- és dunántúli- régészeket érintette, hanem olyan kérdéseket vetett fel, melyek nagy érdeklődésre tarthatnak számot az e korokkal foglalkozó bulgáriai, romániai, jugoszláviai és csehszlovákiai kutatók körében is. A vitaülés nem hozott végleges eredményeket, ez nem is volt feladata, de megjelenésük során még az esetleg hibás tézisek is előreviszik a kutatás ügyét.

A résztvevők egységesen hangsúlyozták az ülés szükségességét és fontosságát. A rendezőség elhatározta, hogy a tapasztaltak figyelembevételével ezután évenként megrendezi a több napos ülészeket Szegeden. Ugy tervezük, hogy a jövőben nemcsak az Alföld, hanem az egész ország régészetére kiterjesztjük a konferencia tematikáját. A rendezés során figyelembe vesszük a viták során felvetődött igényt, hogy az előadások a paleolitikumtól a korai középkorig tartó időszak főbb kérdéseivel foglalkozzanak. Ezzel szükségessé válik az ülészek több napra való kiterjesztése is.

A vitaülések évenkénti megrendezésével megoldhatóvá válik a kutatók szakmai továbbképzésének kérdése is. Tudott dolog, hogy a vidéki muzeumok munkatársainak szűkebb szakterületükön kívül minden egyes kor emlékanyagával foglalkozniuk kell. Az ilyen vitaülések során módjuk lesz megismerni az összes kor legfontosabb újabb eredményeit, a fontosabb újabb leleteket /nem pedig esetleg csak évek múlva, mikor közlésükre sor kerül/, a tapasztaltakat pedig munkájukban hasznosítani. Az ilyen jellegű előadások mögött rejtőző etikai nehézségeket pedig a tervezett kiadvány feloldja.

Végezetül, s összegezőképpen elmondhatjuk, hogy a szegedi tudományos ülészek megrendezése és lefolyása jól sikerült, s jelentős lépés volt hazai őskorkutatásunk kérdéseinek megoldása felé.

A rendezőbizottság és a résztvevők nevében is itt szeretném megköszönni a Csongrád Megyei Tanácsnak valamint a József Attila Tudományegyetemnek, hogy jelentős támogatásával és közreműködésével lehetővé tette az ülészek létrehozását.

Trogmayer Ottó

A LEGUJABB KORRAL FOGLALKOZÓ VIDÉKI MUZEOLÓGUSOK KONZULTÁCIÓJA

A Legujabbkori Történeti Múzeum 1963. május 14-én konzultációs megbeszélést tartott, amelyre meghívta a legujabb korral foglalkozó muzeológusokat.

A program a következő volt:

de. Konzultációs megbeszélés a legujabb kori muzeumi gyűjtés mai feladatairól.

Tárgybemutató a Legujabbkori Történeti Múzeum újabb szerzeményeiből és a gyűjtemények ismertetése.

du. Dr. Erényi Tibor konzultációval egybekötött előadása A két világ-háború közötti munkásmozgalom történetírásának kérdései címmel.

Gerelyes Ede főigazgató bevezető előadást tartott a konzultációs megbeszélés előtt. Rövid áttekintést adott a legujabbkori történeti muzeumi munkáról, a gyűjtés, a kiállítás és a kutatómunka kérdéseiről. Az előadás a fő figyelmet a munkásmozgalomra és a munkáséletmódra fordította, az e témákkal kapcsolatos gyűjtési feladatokat állítva előtérbe. Részletesen felsorolta fajtánként, hogy mit lehet és kell gyűjteni, valamint a lehetséges forrásokat. Röviden beszámolt az NDK legujabbkori történeti muzeológusai gothai tanácskozásának tapasztalatairól.

Az előadást élénk és érdekes vita, valamint konzultáció követte. A nagy érdeklődés eredményeként sok hozzászólás hangzott el, többen azonos problémákat is vetettek fel. A jelentősebb kérdéseket röviden összefoglaljuk.

A társadalmi aktívák eredményes közreműködéséről a múzeum gyűjtőtevékenységében viszonylag kevesen számoltak be. Pozitív eredményekről hallottunk például Dorog és környéke honismereti mozgalma által a dorogi múzeum munkájának nyújtott segítségről, vagy a kapuvári uttörőknek a muzeumi gyűjtésben való részvételéről /Kapuváron a járási uttörőszervezet jutalmazási keretének felhasználásával gyűjtési és dolgozatírási versenyt rendeztek 1963 első negyedében/.

Hangot adtak a legujabb korral foglalkozó muzeológusok azon kívánságának, hogy szakágukat a múzeumokban tekintsék a többi muzeológiai ágakkal /igy a régészettel, néprajzzal/ egyenjogúnak. Mint elmondották, ettől is várják, hogy a jövőben elkerülhető lesz a legujabb kor számos értékes emlékének, dokumentumának a pusztulása.

Ismét elhangzott az az aggodalom, hogy a MÉH-nél sok érték megy veszendőbe. Mint a kartársakkal ismertettük, a kezdeti lépéseket már megtettük ennek elkerülésére /a Legujabbkori Történeti Múzeum kezdeményezésére a MÉH központja betekintési jogot ad az egyes telepek anyagába/. Az ügy sikere érdekében azon-

ban még sok minden vár megoldásra /például a MÉH dolgozóit anyagilag érdekeltté kellene tenni a muzeumokkal való együttműködésben stb./.

Azoknak a muzeumoknak a képviselői, amelyeknél jól halad a gyűjtési munka, szóvá tették, hogy egyre növekvő raktározási gondokkal küzdenek. Többen beszéltek arról, hogy mivel muzeumukban nincs magnetofon, igen nehéz számukra a visszaemlékezések gyűjtése. /Mindkettőre példa: Pécs, Dorog./

A visszaemlékezések gyűjtésével kapcsolatban a pozitív tapasztalatok mellett negatívokat is megemlítettek. Konkrétan arra utaltak, hogy e fontos munka során vigyázni kell arra, nehogy ál-veteránok személyüket érdemtelenül előtérbe helyezték - amint erre már több kísérlet történt.

Eltérő vélemények hangzottak el az üzemi muzeumok létesítésével kapcsolatban. Az egyik nézet szerint tudomásul kell venni és támogatni kell az üzemek ilyen irányú tevékenységét, annál is inkább, mert nagy kár, hogy például nem kerültek és kerülnek megőrzésre az egyes üzemek termékei. A szembenálló nézet képviselői viszont olyan tapasztalatokra hivatkozva ellenezték az üzemi gyűjteményeket, melyek szerint azok erősen egy-egy személyhez kötődnek, aki nem hajlandó a gyűjteményanyagát a muzeumoknak átadni, az üzemből való távozása után pedig az anyag veszendőbe megy. Véleményünk szerint az ilyen gyűjtemények, kiállítások védetté nyilvánításának rendszeres megvalósítása közelebb vinné a kérdést a megoldáshoz.

Elhangzott olyan javaslat is, amely szerint több publikációs lehetőséget kellene adni a legújabbkori történeti muzeológiának, s ennek keretében jó lenne megoldani a társadalmi aktivák tevékenységét eszmeileg honoráló publikációt is.

A megbeszélést követő tárgybemutató konkrét, illusztratív tájékoztatást kívánt nyújtani a Legújabbkori Történeti Múzeum újabb szerzeményeiről és egyes gyűjteményeiről. Ezzel is - az egyszerű bemutatáson túl - egyuttal utmutatással is kívántunk szolgálni az e munkával csak rövid ideje foglalkozó kartársaink számára.

Erényi elvtárs előadása elsősorban a Horthy-korszakkal foglalkozó párttörténetírás főbb elvi kérdéseit és egyes korábbi téves nézetek helyesbitését ölelte fel. Az előadás és a konzultációs kérdésekre adott válaszok értékes utmutatást adtak a legújabb korrall foglalkozó muzeológusok számára.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy igen hasznos volt a legújabb korrall foglalkozó muzeológusok első országos jellegű összejövetele. Reméljük, hogy ez is hozzájárul a muzeológusok munkájának javításához, valamint a Legújabbkori Történeti Múzeum és a vidéki muzeumok kapcsolatának szervezesebbé tételéhez. Ugy véljük, hogy ez az összejövetel biztató kezdet volt, amit feltétlenül érdemes és kell folytatnunk a jövőben.

BESZÁMOLÓ A KÖZPONTI MUZEOLÓGIAI TECHNOLÓGIAI CSOPORT
KÉT RESTAURÁTOR-TOVÁBBKÉPZŐ TANFOLYAMÁRÓL

A Művelődésügyi Minisztérium rendelete - mely a csoportot létrehozta - az új intézmény feladataként jelölte meg új, a természettudományok és a műszaki tudományok eredményein alapuló műtárgykonzerválási, állagvédelmi eljárások kidolgozását, felkutatását és a kísérleti alapon ellenőrzött új /esetleg csak hazai viszonylatban új/ eljárások tanfolyamok útján történő megismertetését, muzeumi bevezetését. Az alapvető rendelkezéseknek tett eleget csoportunk, mikor két egy-egy hónapos restaurátor-továbbképző tanfolyamunkat megrendeztük. A tanfolyam megtartását a Muzeumi Főosztály már az év elejétől kezdve szorgalmazta, azonban ennek megkezdését akkor még akadályozta a férőhelyek hiánya. Azzal, hogy a minisztérium döntése folytán három nagy helyiséggel gyarapodott az intézményünk, a tanfolyam feltételei biztosítottak voltak.

Az első tanfolyam március 5-én kezdődött és 30-án végződött, a második pedig április 17-től május 16-ig tartott: az előbbi 23, az utóbbi 24 munkanapra terjedt ki.

A tanfolyam napokra és órákra kidolgozott munkaterv, órarend szerint folyt és a hallgatók számára naponként 1/2 9-5 óráig, szombaton 1/2 2 óráig jelentett folyamatos elfoglaltságot. A tanfolyam munkanapjai 50 perces órákra oszlottak 10 perces szünetekkel.

A tanfolyam felkért előadói következő témákkal szerepeltek:

Dr Liptai Ervin, a Művelődésügyi Minisztérium Muzeumi Főosztály vezetője:

A muzeumi terület helyzete és feladatai.

Az MSZMP VIII. kongresszusa és a magyar népi demokrácia művelődéspolitikája feladatai.

Kapusi András párttitkár, a Muzeumi Főosztály főelőadója:

Az MSZMP VIII. kongresszusa és a szocializmus építése.

Radics Ferenc, a Természettudományi Múzeum főigazgatóhelyettese:

Tájékoztató a nemzetközi helyzetről.

Duma György, az Iparművészeti Főiskola docense:

A muzeumi gyakorlatban előforduló kerámiafajták anyagismerete /anyagbemutatóval/.

A kerámiák égetése és az ennek során lejátszódó folyamatok ismertetése. A primitív edényégetési módok ismertetése /vetített képes bemutatóval/.

A kerámiamázak és azok sajátosságainak ismertetése.

Jantai Árpád vegyész-mérnök, a Hazai Fésűsfonó Gyár üzem-mérnöke:

A gyapju, szőr, toll muzeumi műtárgyak ártalmi és védelme:

1. Fizikai, kémiai és biológiai károsodás okozói.
2. Preventív védekezés legmodernebb módjai.
3. Az Eulán ismertetése.
4. Gyapju műtárgyak tisztítása.

Baki Győző, a Történeti Múzeum osztályvezetője /a restaurátorműhely vezetője/:

A galvano-másolatok készítése elmélete és gyakorlata /bemutatással/.

Ásatástechnikai problémák: a különféle in situ-k /lakóház, lakógödör, kemencék, őskohók, sirok, stb/ kiemelése és muzeumba szállítása módjainak ismertetése a Történeti Múzeum kiállításában szereplő in situ-k magyarázatos bemutatásával.

A tanfolyam többi előadója a csoport munkatársai közül került ki: ide soroljuk Csillag Gyulát, a Néprajzi Múzeum restaurátorát, ki korábban a csoportunk munkatársa volt.

Magam a tanfolyam hallgatóival a múzeum célját, fogalmát, a magyar muzeumi hálózat szervezeti felépítését, a restaurálás-konzerválás célját, kötelező szabályait, a muzeumi restaurátor-konzervátor munkájának a múzeum rendeltetészerű feladatai sorában elfoglalt jelentőségét, helyét, a restaurátor-konzervátor felelősségét ismertettem.

A tanfolyam anyagának gerincét a kémiai alapismeretek megszerzését, a hallgatók eddigi ismereteinek kiegészítését, illetve ismétlését szolgáló kémiai oktatás tette Takács Vilmos és Schlager Károlyné dr, csoportunk két vegyész előadásában. A leadott kémiai anyag elméleti és gyakorlati részre oszlott. Az állagvédelmi konzerváló eljárás alapvető kémiai ismeretek nélkül nem alkalmazható, tehát a kémiai oktatásnak döntő jelentőséget tulajdonítottunk. Mivel azonban a tanfolyamaink hallgatói különböző koru, különböző iskolai végzettségű restaurátorokból kerültek ki, vegyész előadóinknak nem kis nehézséget okozott, hogy olyan szinten és módszerrel adják elő a tananyagot, amiből a hallgatók közül lehetőleg mindenki - az alapfelkészültsége szerint lehetséges - legtöbbet merithessen. Elkerülhetetlenné vált, hogy mielőtt az új konzerválási eredmények, módszerek ismertetésére sor került volna, ne adják elő vegyészeink az általános kémia, szervetlen kémia és a szerves kémia elemeit: az erre fordított tanórák száma csak tizenhét volt csupán.

A kémiai alapismeretek előadása mellett megismertetésre került laboratóriumi munka alapját /laboratóriumi munkaeszközök, laboratóriumi munkamódszerek ismerete, ezek gyakorlása, konzerválásban-restaurálásban használt vegyszerek és műanyagok ismertetése/ 8 órás elméleti és gyakorlati studium képezte.

A kémiára fordított 23 tanóra alatt szerzett ismeretet a hallgatók a fém-

konzerválás, a kerámia, üveg, csont és fa műtárgyak konzerválására vonatkozó, később előadott anyag megértéséhez hasznosíthatók már.

A tanfolyam 23, illetve 24 munkanapjából kb 80 munkaórát fordítottunk a restaurálás-konzerválás elméleti és gyakorlati ismereteire, amit az egyes előadók a következő témák szerint adtak elő:

Schlager Károlyné dr vegyész-mérnök:

A fémkonzerválás: a muzeumi területen használatos, ill. előforduló fémek, fémötvözetek ismertetése. A fémkorrózió fogalma és elmélete. A korrózió fajtái. A korrózió megszüntetésének lehetősége és módja. A fémtárgyak korrodeálása megelőzésének lehetősége és azok módjai. A felületpassziválás fogalma és gyakorlati jelentősége. A passziválás utáni korrózióvédelem gyakorlati módjai.

Csillag Gyula restaurátor:

A különböző régészeti koru kerámiák jellemző készítési technológiája.

A kerámiák sósavazás útján történő tisztítása veszélyei és az ahelyett alkalmazandó új eljárások ismertetése, gyakorlatokkal. Új kerámiaragasztási módok és anyagok ismertetése gyakorlatokkal.

A csontok biológiai ismertetése. A régészeti csontanyag kémiai-fizikai elváltozásai a talajban. Az eddig alkalmazott csontkonzerválási eljárások ismertetése és azok kritikája. Új csonttisztítási és konzerválási eljárások ismertetése. A konzerváláshoz használt vegyszerek és anyagok ismertetése.

Az üvegrestaurálás-konzerválás eddigi módjai és azok kritikája.

Új módszerek az ásatásból előkerült üveg felületének tisztítására, a törött üvegtárgyak ragasztására, kiegészítésére és felületvédelmére, ami a további romlást megakadályozza /gyakorlatokkal/.

Szalay Zoltán főrestaurátor:

A fa biológiája, a fa kémiája, a fa fizikai tulajdonságai ismertetése.

A károsodásának okai és azok elhárítása:

fizikai /nedvesedés, száradás roncsoló hatása/,

kémiai /főleg szineződésben jelentkezik/,

biológiai károsodás /gombák, rovarok, rágcsálók/.

A fafeldolgozás megmunkálhatóság technológiája /restaurálás/: szerszámos hasítás, fűrészelés, gyalulás, csinozás; szerkezeti megoldások a kiegészítésnél /restaurálás/.

A régi fakonzerváló anyagok és módszerek ismertetése.

A fakonzerváláshoz-restauráláshoz használt új módszerek, vegyszerek és műanyagok ismertetése és a felhasználásuk módja /Takács Vilmossal közösen/.

A fa műtárgyak helyes raktározási problémái és követelményei.

A bőrkonzerválás:

a bőr biológiai ismertetése:

a bőr-kikészítési módok ismertetése /meszezés = szórtelenítés, a meszezés eltávolítása/,
cserzési módok /irhás, ásványi és növényi cserzés/, zsirozás, töltés-telítés; csinozás.

A bőrtárgyak romlása leggyakoribb okai ismertetése /fizikai, kémiai, biológiai károsodás/.

A bőrkonzerválás eddigi muzeumi módjai és azok kritikai bírálata régészeti eredetű és recens bőranyagok vonatkozásában. A bőrkonzerválás új hazai eredményeinek ismertetése és azok gyakorlása.

A konzervált bőranyag helyes muzeumi raktározása problémái.

A konzerválás problémakörére fordított tanfolyamórák nagyobb részét a gyakorlatok tették és ennek az volt a célja, hogy az elméleti ismeretek a hallgatók aktív gyakorlatában rögzítődjenek.

Az előadások megrendezésében és lebonyolításában nem mutatkozott zökkenő. Előadásaikra a felkért előadók gondosan készültek, azokat előkészítették és tudásuk javát igyekeztek adni. A gyakorlatok lebonyolításánál problémát jelentett, hogy a tanfolyamok megkezdéséig a nagy restaurátorműhelyünk felszerelése még nem készült el, így a 15-16 fő hallgató egyidőben történő foglalkoztatása nehezebben megoldható kérdéssé vált. Végeredményben a helyszűke a gyakorlati ismeretek megszerzését nem akadályozta, hanem a gyakorlatvezetők szervező munkáját tette nehezebbé.

A megtartott két tanfolyam 31 hallgatója közül 15 fő budapesti, 16 pedig vidéki muzeumban dolgozik.

A 31 hallgató közül egyetemi végzettsége volt egy főnek /régész/, főiskolai végzettsége 1 főnek, érettségi vizsgával rendelkező 14 hallgató, míg 15 végzettsége elemi vagy általános iskolai volt.

A nem érettségizett 15 hallgató közül esti középiskolába jár 3 fő. A 31 hallgató között 9 nő, és 22 férfi volt.

A tanfolyamok szerves munkafeladata volt, hogy a hallgatók megtekintsék az Iparművészeti Múzeum kerámia- és üvegraktárát, butorraktárát, továbbá a

textilrestaurátorműhely és az ötvös restaurátorműhely munkáját. A raktárakban és a restaurátorműhelyekben szakvezetést kaptunk. Bár hallgatóink között nem voltak textil-, butor- vagy ötvösrestaurátorok, mégis fontosnak tartottuk, hogy főleg vidéki hallgatóink, olyan nagyobb szakraktárokat, raktározási módszereket, rendszereket lássanak, amelyek látókörüket bővítik. A hallgatók frissen szerzett benyomásait csak mélyíthette, hogy a raktár- és műhelylátogatások tapasztalatait konzultáción meg is beszéljük, megvitattuk.

Mindkét tanfolyam-turnus hallgatói egésznapos kollektív /kötelező/ tanulmányi kiránduláson vettek részt: a Visegrádi Múzeum kiállítását, raktárait, restaurátorműhelyét és a palota romjait tekintettük meg. Héjj Miklós múzeumigazgató fáradságot nem kimélve rendelkezésünkre állott és a restaurálás-konzerválás sajátos problémáihoz igazodó, nagyon jó pedagógiai érzékkel felépített, sok restaurálási kérdést érintő vezetést adott hallgatóinknak.

A megtartott két tanfolyamot eredményesnek tartjuk és úgy találjuk, hogy a jobb, haladottabb, korszerűbb muzeumi műtárgy-állagvédelem kérdésében jelentős lépést tettünk előre. A tanfolyam résztvevői a fémek mechanikai tisztítását - az előadottak alapján - maguk is korszerűtlennek, a műtárgy eredetiségére, hitelességére veszélyesnek és károsnak tartják és a tanfolyam alatt ismételten szerzett tapasztalatok alapján meggyőződésükké vált, hogy a kémiai alapon történő korrozióeltávolítás a fémet magát legkevésbé sem bántja az alkalmazott inhibitorok /akadályozók/ hatására.

Sikerült azt is elismertetnünk, hogy az ásatag kerámiák sósavas tisztítása megengedhetetlen, mert jóvátehetetlen károkat okoz a kerámia állományában és elpusztítja mindazokat a korabeli festési és készítés technológiai, vagy az egykori használatukkal kapcsolatos nyomokat, melyek vizsgálata a régészet eredményeinek exaktabbá tételéhez szükséges.

Az elméleti órák és a gyakorlatok folyamán minden hallgató megismerkedhetett azokkal az újszerű eljárásainkkal, melyeket a Természettudományi Múzeum Őslénytára csontkonzerválásánál, az Iparművészeti Múzeum ötvösműhelye az ezüst műtárgyak felületének védelmére, a fémveretes butorok tisztításánál, konzerválásánál eredménnyel használ, vagy amit csoportunk a réz, bronz műtárgyak rozsdátlanítására kidolgozott.

Hogy a tanfolyamunk eredményességét, a hallgatókra kifejtett hatását, az általuk történt értékelését reálisan megismerhessük, az alábbi kérdőívet készítettük:

K é r d ő i v

1. Az előadott anyaghoz képest a tanfolyam egyhónapos időtartamát megfelelőnek, kevésnek vagy soknak tartja és miért?

2. A tanfolyam napi időbeosztását megfelelőnek tartotta-e, illetőleg milyen változtatást javasol és milyen célból?
3. A tanfolyamon előadottakban az elméleti és gyakorlati rész közötti arányt helyesnek, vagy melyik rész javára /elmélet, gyakorlat/ javítandónak tartja?
4. Az előadott elméleti anyag téma szerinti megoszlását megfelelőnek tartja-e? Ha nem, milyen változtatást tartana helyesnek?
5. Az előadott anyagban a kémiai részt megfelelő mértékűnek, illetve kevésnek, vagy soknak tartja-e?
6. A kémiai oktatás szintjét, közérthetőségét - az eddigi ismereteihez képest - megfelelőnek tartja-e? Ha nem, milyen változtatást kíván?
7. A tanfolyam gyakorlati részével kapcsolatban mik a kritikai megjegyzései?
8. Az egyhónapos tanfolyamidőt kellően kihasználnak tartja-e? Ha nem, mi a javaslata a következő tanfolyamokra?
9. A csoporttal való intenzívebb kapcsolatot célszerűnek tartja-e jobb munkája érdekében? Ha igen, mi a javaslata fenti tárgyban?
10. Mit tart kerülendőnek a további tanfolyamokon a mostanihoz képest?
11. Véleménye szerint mik a legnegatívabb sajátságai a tanfolyamnak?
12. Véleménye szerint pozitív eredménnyel járt ön számára a tanfolyam? Ha igen, mik a pozitív eredmények?
13. A következő tanfolyamok jobbá, eredményesebbé tétele érdekében mik a további javaslatai?

A kérdőívre kapott válaszok értékelése:

1. Az első kérdésre válaszolva, az előadott anyaghoz képest a tanfolyam egyhónapos időtartamát 9 hallgató megfelelőnek, 5 kevésnek, 1 pedig soknak tartotta.
2. A tanfolyam időbeosztását 8 válasz fenntartás nélkül megfelelőnek tartotta, 4 pedig megfelelőnek, azzal a megszorítással, hogy a tempó feszített volt. 4 hallgató az időbeosztást zsufoltnak, illetve fárasztónak tartotta, főleg az első héten, mikor a gyakorlat kevés volt.

3. A tanfolyam anyagában az elméleti és gyakorlati rész közötti arányt megfelelőnek tartotta 4 személy, 9 fő a gyakorlat növelését tartotta fontosnak, 3 kérdezett nem adott feleletet a felvetett problémára.
4. Az előadott elméleti anyag témaszerinti megoszlását megfelelőnek tartja 7 hallgató. Van aki a kémiai ismeret bővítését követeli, másik megengedhetetlennek tartja, hogy a szerves kémia csak a leadott mértékű legyen. Más hallgató válaszában a korszerű és korszerűtlen eljárások határozott elkülönítését követeli.
5. Az előadott anyagban a kémiai részt megfelelő mértékűnek tartották kilencen, soknak tartották hárman, ketten kevésnek és nem válaszolt a kérdésre két hallgató.
6. A kémiai oktatás szintjét, közérthetőségét jónak, illetőleg megfelelőnek tartotta 12 hallgató, magasnak 1, kevésnek 1 személy, 2 pedig nem válaszolt a kérdésre.
7. A tanfolyam gyakorlati részével kapcsolatos kritikai megjegyzések a helyiségek, a munkaasztalok elégtelenségére, a gyakorlatok kevés voltára és a jobb megszervezésük igényére vonatkoznak.
8. A tanfolyam idejének kihasználtságát megfelelőnek tartja 10 hallgató, kevésnek tartják hárman, ugyanannyian pedig nem válaszoltak a kérdésre.
9. A csoporttal való intenzívebb kapcsolatot szükségesnek tartják mindnyájan.
10. A további tanfolyamokon kerülendőnek tartják a túlzusufaltságot, a helyhiányt, a gyakorlati bemutatók körüli torlódást.
11. A tanfolyam legnegatívabb sajátságának a helyhiányt, a zsufaltságot, a gyakorlat jobb lehetőségének hiányát tartotta a kérdezettek nagyobb része, míg egyesek a jegyzetek hiányát kifogásolták.
12. A tanfolyamot egyöntetűen pozitíven értékelik, hasznosnak tartják. Az új eljárásokat, a kémiai alapon történő fémkonzerválást nagy eredménynek tartják. Mások a műanyagféleségek konzerválásra való bevezetését üdvözlik.
13. A következő tanfolyamok jobbra, eredményesebbé tétele érdekében egyik hallgatónk /a régész/ azt javasolta, hogy a tudományos dolgozók számára is aktuális lenne - ha nem is tanfolyamon, - 3-4 előadás keretében bemutatni az elért eredményeket és felhívni a figyelmet a terepen felhasználható lehetőségekre.

A kérdőívekre beérkezett válaszok közül a legnagyobb rész érdekes a megfontolásra és ennek megfelelőleg meg is vitattuk csoportunkon belül a kérdést és amit adott lehetőségeinken belül lehetett, meg is valósítottunk belőle a II. tanfolyamon. A kérdőívekre beérkezett válaszok megjegyzései, javaslatai alapján a II. turnus számára a gyakorlati órák számát jelentékenyen emeltük.

A két tanfolyam befejeztével, - úgy érezzük - jogunk van megállapítani, hogy a hallgatóink számára sok újat tudtunk adni és meg vagyunk győződve, hogy közreadott eredményeink komoly előrelépést jelentenek a mult gyakorlatához képest. A szeptemberre tervezett harmadik tanfolyammal a muzeumi általános restaurátorok továbbképzésének egy szakasza lezárul.

Terveink szerint a következő évben - miután elkészül nagy új restaurátorműhelyünk felszerelése, egyszerre legfeljebb 3-4 restaurátor dolgozna nálunk magával hozott anyagon 1-3 hétig, hogy a számukra szükséges témában elmélyült ismeretekre és alapos gyakorlatra tehessenek szert. A következő pár év alatt tehát az ideilhez hasonló nagylétszámú tanfolyamot nem tervezünk, hanem azt tartanánk célszerűnek, hogy restaurátor „tanműhelyünkben” kislétszámú csoportok végezzenek gyakorlati munkát saját muzeumuk anyagán csoportunk szakembereinek állandó irányítása, ellenőrzése mellett.

Némethy Endre

A MUZEUMI TEXTILIÁK GONDOZÁSÁRÓL

A textiliák anyaguknál fogva a muzeumi tárgyak közül a legkényesebbek, éppen ezért igen nagy óvatosságot igényelnek kezelőjüktől. A legalapvetőbb követelmény a textilek megóvásával kapcsolatban a tisztaság.

A textiliák tisztántartásának elengedhetetlenül szükséges feltétele a helyes és korszerű raktározás. Korszerű alatt a száraz és teljesen pormentes raktározást értjük, ahol a tárgyakat fektetve, és lehetőség szerint egyenként helyezhetjük el. Muzeumaink legújabb típusú textil-szekrényei megfelelnek e követelményeknek. Raktáraink pormentesítéséhez igen nagy segítséget nyújt a porszívó. Raktárhelyiségeink padlózatának porszívózásával kiküszöbölhetjük a söprés során felvert és a levegőben kavargó porszemek szekrénybe szivárgását. A textilek raktározásánál a már tisztított és restaurált tárgyakat szigorúan különítjük el a gyűjtemény többi darabjától és kezeljük külön. Ha elértük, hogy textilgyűjteményünk minden darabja tisztított, akkor a beérkező textiliákat csak a tisztítás után soroljuk be a már elraktározottak közé.

Raktárainkat, a szekrényeket és az anyagot alaposan és gyakran szellőztes-

sük, mozgassuk, mert ez egyik alapvető és egyszerű módja, részben a penész és egyéb gombák, részben a molyok távoltartásának. A molytalanítás vegyi eljárásai közül ma a Muzeológiai Technológiai Csoport által javasolt eulánózást alkalmazzuk, különösen a nagy méretű, nehezen mozgatható textiliáknál.

Mielőtt egy tárgy nedvesen való tisztítását megkezdzenénk, készítsünk róla fényképfelvételeket, és vezessünk pontos naplót a tárgyon végzett műveletekről. Ezután a leltári számot távolítsuk el nehogy tisztítás közben elázzon vagy foltot hagyjon a textilián. Tisztításnál legyünk óvatosak és körültekintők. Legelőször is döntsük el, tisztítható-e nedvesen a textiltárgy, ezért végezzünk próbatisztítást. Ezt a műveletet a tárgy azon részén /lehetőleg széle vagy sarka/ végezzük, ahol a legtöbb a szin. Alája vastag fehér flanell darabot fektetünk, felülről pedig a mosóoldatba mértott fehér flanell darabkával jól megnedvesítjük és nyomkodjuk a tárgyat, majd száradni hagyjuk. Ha nem színezi meg a flanell darabkát és száradásnál sem színez, akkor nyugodtan tisztíthatjuk a textiliát. A nedves tisztítás teljesen kizárt abban az esetben, ha a textília színét engedi. Ha csak egy mód van rá nedvesen tisztítsunk, mert a szennyeződés és a porszemek eltávolítása így a legbiztosabb és a további romlástól így óvhatjuk meg leginkább a tárgyat. Ha a tisztításnak ez a módja a tárgy anyagi vagy esztétikai károsodását idézheti elő, akkor a tárgy száraztisztításával kell megelégednünk. Alatta a tárgy portalanítását értjük, melyet csak igen puha kefével /pl. babahajkefe/ vagy puha oszlatóecsettel végezhetünk.

Az olyan tárgyakat, melyek a vizet nem bírják, benzinnel, széntetrakloriddal vagy triklóretilénnel tisztíthatjuk. A benzinnel való tisztítás árt a legkevésbé az anyagnak, de tűzveszélyessége miatt vigyáznunk kell alkalmazásakor.

A textiliák nedves tisztítása ma jabusollal vagy zsiralkoholszulfonáttal történik. Ezek hatására a fémszálak is visszanyerik eredeti fényüket. A tisztítás mechanikai mértékét mindig a textil anyaga és állapota határozza meg. Legideálisabb, ha a textiliát kifestetve tisztíthatjuk. A mosószert melegvizben oldjuk fel és csak utána higítsuk kézmelegre. A tárgy szennyeződésétől függően 3-4 sőt még több vízváltással, az anyag minél kevesebb mozgásával távolítsuk el a szennyet. A nedves tisztítást óvatosan de gyorsan végezzük. A tisztítás igen lényeges része az öblítés, ami általában a mosóvíz hőmérsékletével egyező hő vizben történik. Az öblítővizet mindaddig váltsuk, míg a mosószert el nem távozik a textiliából. Színes textiliák esetében, a mosó és öblítő vízbe egyaránt tehetünk ecetet, ez egyrészt gátolja az elszíneződést, másrészt a selyem és gyapjuszál fényét visszaadja, színeit üdévé teszi. A textiliákat kiméljük a csavarástól és nyomkodástól, ezért szűrő segítségével csurgassuk le róla a vizet. Erre a célra igen alkalmasak a forgalomban lévő műanyag szűrőtálak. A vizet szűrő szűrővel szűrjük, ezért könnyen szakad, teregetésénél a legnagyobb óvatossággal járjunk el. Ha a tárgy mérete megengedi, fektetve szárítsuk. A szárításhoz igen előnyös az eddigi faráccsal szemben az ún. műanyag fűrdőszobarács, melyet kockákból a szükséges nagyságra állíthatunk össze és a lyukakon a víz gyorsan lecsorog. Az így szárított textil vasalása is sokkal egyszerűbb. A tisztítást lehetőleg reggel kezdjük el, hogy a félig száradt textiliát még az-

nap vasalhassuk. Lényeges ez a gyapjut tartalmazó textileknél, mert a gyapju a száradás utolsó fázisában zsugorodik a legjobban. A vasalást több réteg puha flanellra terített fehér vásznon végezzük, hogy a himzés vagy fémszál a flanellba ne tapadjon. A textilt mindig baloldalon és középmeleg vasalóval vasaljuk, vasalás után hagyjuk jól kiszáradni, mert a vasalás közben keletkezett gőztől nedves textil gyűrődik és könnyen penészedhet. Az így teljesen megszáradt textiliát, ha az restaurálásra nem szorul, a leltáriszám felvarrása után lehetőleg fektetve raktározzuk.

A textiltárgy restaurálásának mértékét elsősorban állapota határozza meg. Általánosságban, ha a szövött textilek lyukasak, hiányosak és málékonyak az egészet alátámasztjuk. Az alapszövetet színben és anyagban legjobban megközelítő vászonféleséget használjunk az alátámasztáshoz, mert a növényi eredetű textilek sokkal tartósabbak mint a selyem vagy akár a forgalomban lévő műanyagok. A restaurálást kevés kivétellel restauráló kereten végezzük. Így a keretre erősített tárgy állandóan fix helyzetben van és ezáltal mindkét kezünkkel szabadon dolgozhatunk. A keretrefeszítés elsősorban az alábélelő vásznot veszi igénybe, a keretre rögzítés is mindig annál fogva történik. Az így előkészített restaurálandó tárgyat rádolgozzuk az alapra. A rádolgozás igen sokféleképpen történhet, mindig a tárgy szabja meg milyen öltésmódot alkalmazunk, esetleg többfélélt is egy restaurálásán belül. A restaurálást lehetőleg a tárgy magunktól legtávolabb eső részén kezdjük és úgy haladunk magunk felé, hogy a már kész részeket ne veszélyeztessük. Csipeszünk segítségével mindig csak kis területet tisztázunk ki a végleges leöltögetéshez. A tisztázásnál tartsuk szemelőtt, hogy elsőrendű feladatunk a műtárgy legapróbb részének is megmentése.

Az alapra dolgozást vékony tüvel és megfelelő színű és vastagságú fonallal végezzük. A fonal lehet finom lencérna, vagy az alap kihuzott szála, pl. a batiszt kátünően alkalmas erre a célra. Az alapra dolgozásnál nem elegendő, ha csak a nyukak szélét öltögetjük le, mert az a 3-4 szélső fonal, melyet az öltés lefog hamar kilazul és a lyuk tovább foszlik. Ezért ajánlatos a lyuk szélétől kb. 1 és 3 cm távolságban is leöltögetni. Itt már vigyázhatunk, hogy a színén ne legyen feltűnő az öltés, mit a széleknél a lyukra merőleges, átfogó öltéseket alkalmazunk. Ha a tárgyon vastagabb himzés /gyapju, fémszál/ vagy rátét van, akkor ajánlatos a fontosabb körvonalak mentén rejtetten az alaphoz rögzíteni. Ha textiliánk állapota megkívánja, keskeny peremet hagyhatunk az alábélelő anyagból, hogy az eredeti darab szélét ezáltal is megóvjuk.

A batisztszalagra vegytintával irt leltáriszámot lehetőleg az eredeti textilre és nem a hozzádolgozott alapra varrjuk. A műtárgy egyik ép szélének vagy sarkának az alaptól való nyitvahagyásával a leltáriszám hozzáférhetővé válik.

Vannak esetek amikor a keretrefeszítés technikáját nem alkalmazhatjuk, mert nemhogy könnyitené, de egyenesen gátolná munkánkat és a műtárgy állapotát is veszélyeztetné. Ilyenkor tisztára surolt keményfa vagy eternitlapra fektetjük a megfelelő nagyságú alapanyagot, majd erre a műtárgyat. Ügyeljünk arra, hogy a két anyag vetülék és lánc szálai lehetőleg egy irányban haladjanak. Ez-

után középről kiindulva a szélek felé jól kisimogatjuk és fércelő öltésekkel függőleges és vízszintes sorokban a tárgyat az alapra férceljük. Az így nyert kockák sűrűségét mindig a tárgy állapota határozza meg. Restaurálásnál kockánként haladjunk előre a már ismertetett módon és menetközben távolítsuk el a feleslegessé vált fércelést. Végül azonban kozkázzuk be újra, de már rendes öltésekkel, hogy a rögzítés minél tökéletesebb legyen.

A keretrefeszítést akkor sem alkalmazzuk, ha az egyébként teljesen ép textiltárgyon csak részleges alátámasztást végzünk. Ilyenkor a megfelelő alapanyagból csak a szükséges területet támasztjuk alá a már ismertetett módon.

Műtárgyaink restaurálásánál a hiányzó részek pótlására csak abban az esetben vállalkozunk, ha az feltétlenül szükséges és tökéletes anyag áll rendelkezésünkre.

Igyekeztem e sokrétű munka azon részét tárgyalni, melyet sokan említésre méltónak sem tartanak, olyan természetesen látszik, azonban éppen azért kell beszélnünk ezekről a legegyszerűbb óvási, raktározási, tisztítási és konzerválási eljárásokról, mert ezek lelkiismeretes elvégzésétől függ a muzeumi textiliák épsége, élettartama.

Tésik Józsefné

ABA-NOVÁK KIÁLLÍTÁS VARSÓBAN ÉS PRÁGÁBAN

A lengyel-magyar és a csehszlovák-magyar kulturális egyezmény keretében került sor Aba-Novák Vilmos életművének bemutatására a varsói Zachęta kiállítóhelyiségben /1963. ápr. 4-28-ig/ és a prágai Waldsteinska Galériában /1963. május 31-július 1-ig/. E kiállítások hazai előzménye az 1962-ben, a Magyar Nemzeti Galériában megnyitott Aba-Novák emlékkiállítás volt, amelynek rendkívüli látogatottsága, közönségsikere és szakmai érdekessége azt bizonyította, hogy az 1941-ben elhunyt mester életműve, táblaképeinek világa, mondanivalója és festészetének mesterségbeli jegyei igen sok pozitív tanulságot tartalmaznak képzőművésztünk mai problémái számára is.

Aba-Novák egykori festői vállalkozásának elsőrendű érdeme, hogy a huszas évek végétől már teljesen nyíltan és tudatosan szembeszállott a l'art pour l'art szemlélet témaellenességével, és megteremtette a modern magyar realista népeletkép alapjait, - izes közérthető festői elbeszélésével. T ő m e g n e k f e s t e n i, k ö z é r t h e t ő e n, k ö z é r d e k ü t, a l e g m a g a s a b b m ű v é s z i s z i n v o n a l o n, s a n é p r ő l s z ó l a n i m i n d e n n é p e k s z á m á r a o l y a n e l e v e n e n é s e r ő t e l j e s e n, a m i l y e n m a g a a z é l e t, a v a l ó s á g, - e z v o l t a c é l j a é s p r o g r a m m j a, é s e z t m e g i s t u d t a v a l ó s i t a n i. „Van téma, mert é-

lek, és van véleményem róla, s ezt közölni kell! A csak és kizárólagos festőiséggel azért nem foglalkozom, mert nemcsak szemem van, hanem ember is vagyok" - vallotta Aba-Novák, de ez a látszólag egyszerű és világos emberi-művészi álláspontja, annak meggyőző módon való festői megvédése harcba került, fenomenális mesterségbeli felkészültséget igényelt, s a merőben ujszerű, egyéni festői stílusának megteremtését, hiszen egymagában szállott szembe a velejéig megutált, hamis műcsarnoki elbeszélő népéletképpel. A paraszti hétköznapokat és ünnepnapokat ábrázoló táblaképei egyéni és sajátos elbeszélőkeretbe foglalják az egykoru faluképet, jeleneteinek életteljessége elháríthatatlanul szuggesztív, tanuságául annak, hogy valódi, elevenen átélt személyes élmények táplálták őket. Ebben a nem tompuló életszerűségben, s Aba-Novák eredeti elbeszélőstílusában láttuk a kezességet arra, hogy ez a szokatlan piktúra rövidtávon fog hozzáférközni az idegen közönséghez, hogy meg tudja teremteni azt a szellemi-érzelmi kapcsolatot népeink között, amely a nyelvi különbözőséget áthidaló, a látáson keresztül beszélgető képzőművészet elsőrendű nemzetek közötti feladata.

De volt e varsói és prágai kiállításnak korábbi, szakmai előzménye is. A Prágában, 1959-ben, a szovjet Tudományos Akadémia elnöklésével tartott műtörténeti kongresszus, programja szerint a baráti országok festészeti hagyományait kutatja, különös tekintettel az egyes népek képzőművészetének nemzeti sajátosságára. E hagyománykutató tudományos munka gyakorlati értelme a ma művészete számára az is, hogy népeink művészetének karakterét vizsgálva, az egymástól eltérő vonásokkal is gazdagítsa a szocialista-realista művészet közös arculatát. Érthető, ha a festészet modern nyelvén, velejéig realiztikusan, és népünk típusainak, életformájának, munkájának, ünnepeinek arculatát jellegzetesen ábrázoló aba-nováki piktúra e nézőpontból is hasznos és tanulságos példának bizonyult.

Fentebbi várakozásunkat és feltevéseinket a kinti szakmai és közönségvisszhang igazolta. Szakmai szempontból legérdekesebb és gyümölcsöző volt számunkra a lengyel Jozef Mroszozak képzőművész professzor, aranyéremmel kitüntetett kiállításrendező véleménye, aki a kiállítás zömét rendezte, mégpedig számunkra kevésbé ismert, kevésbé gyakorolt módon. A három helyiség anyagát úgy koncipálta, hogy a látogató az első, belépő teremben azonnal Aba-Novák végső, érett stílusával találkozék, - tehát nem igyekezett e piktúra váratlanságát, szokatlanságát a mester fejlődésútjának bemutatásával előkészíteni. A baloldali nagy teremben kizárólag a nagy, fekete-fehér grafikai műveket állította ki, hogy Aba-Novák rajzi gondolkodásmódját, festészetének csontvázát érzékeltesse. A jobboldali, legnagyobb teremben azonban festészetének három, egymástól eltérő korszakát vegyesen mutatta be, mégpedig élénk párbeszédbe állítva egymással bontakozó stílusának periodusait. Így került néhány erőteljesen kubisztikus, fekete-zett színskálájú mű mellé, illetve átlós irányban mögé is, a világos, levegős, fényjelenségeket izlelő posztimpresszionista korszak, s ezzel szállott vitába itáliai korszakának harsány, expresszív szín- és formavilága, majd pedig korai temperaképeinek immár fénytelen kolcritja, valőrökre épített szerkezetessége. A függesztett, és több színű /világos-szürke, sötét-szürke és csontszínű/ falak mindegyikén csak egy-egy kép volt, ezek éltek, nemcsak a tágas elrendezés ré-

vén, hanem azért is, mert a függesztett falak elhelyezésének ritmusa igen kedvezett a szinfoltok ellentétére épülő rendezésnek.

A sajtóértekezleten párbeszéd formájában vetettük fel kérdéseinket Mrosz-czak professzornak, rendezésének elveiről és arról az első benyomásról, amelyet Aba-Novák elbeszélő festészete tett reá. Mint mondotta, egy Colas Breugnon alkutu művészegyenység benyomását kapta Aba-Novákról, akinek cézanneista korszaka áll legközelebb a lengyel festészetben is akkoriban divó törekvésekhez, viszont igaz művészi kedvtelést talált a jellegzetes aba-nováki stilus elemzésében, mesterségbeli fordulatosságában.

A prágai Waldsteinska Galéria /a régi lovarda épületben/ egyetlen nagyméretű helyiségből áll, négy-négy szabályosan párhuzamosba állított fallal /19. századi festészeti anyag kiállító helyisége ez/ s a két falsor között rendkívül széles, mintegy négy méter szélességű „ut'al". E falak felülete korántsem volt elegendő az anyag elhelyezésére, a széles köz tátongónak tűnt a falak egyhangu ritmusa között, ezért ide hat keskenyebb-szélesebb falat függesztettünk, változó méret- és színritmusban.

A megnyitóünnepség hivatalos vendégei, vezető államférfiak, az eredetileg rendelkezésükre álló időnél lényegesen többet és igen eleven érdeklődést fordítottak a kiállítás anyagára. Kohuda elvtárs, művelődésügyi miniszter megnyitó beszédében szakmailag is értékes, elemző megfigyeléseket tett Aba-Novák festészetének érdemeiről. A prágai kiállítás anyagáról készült kisfilm felvételeinek sorrendje - melyet a filmrendező igen élénk, spontán határozottsággal jelölt meg - érdekesen illusztrálta ennek az életműnek azt a tartalmi tényét, hogy valójában egyetlen, összefüggő elbeszélő körképről van szó, az emberi-művészi mondanivaló folyamatosságáról, nempedig az éppen adódó látványok, jelenetek pusztá, egymástól független megörökítéséről. Röviden: valóságra épülő, kerek és egységes költői világról is. Ugy tűnt, hogy a közönség, főleg a cirkuszképeken keresztül, megérezte a mondanivaló mélyebb szimbolikáját is, egy tizenegy éves kisfiu pedig a drámai-groteszk aba-nováki kifejezésére is rátapintott és éppen a legdöntőbb műben, az Álarckészítőben. „Ez tetszik legjobban, nemcsak azért mert annyi álarc van rajta, ami nem is játék, hanem azért, mert vicces is, meg ijesztő is egyszerre." A kiállítás szakmai értékelése a prágai Nemzeti Galériában történt meg, ennek eredményét dr. Jiri Settlik - a Galéria modern festészeti osztályának vezetője - összegezi képzőművészeti folyóiratukban.

Ez a kiállítás, és a véle kapcsolatos szakmai eszmecsere kölcsönös érdeklődést, az eddiginél elevenebbet, ébresztett fel a szakmában, a célból, hogy mestereink életművét bővebben és gyakrabban ismertessük népeinkkel, a művészetkedvelő közönséggel. Ezért tervbe vettük a prágai és a Magyar Nemzeti Galéria közötti csere-kiállításokat, - Settlik dr., mint legközelebbi igényüket, egy Egry-kiállítás tervét vetette fel, s felajánlotta viszont számunkra a Spala-kiállítást, mint olyan konstruktív festőt, aki az első világháboru idején két évet töltött hazánkban, és érett stilusának kialakításához ez a periódus erőteljesen hozzájárult.

A prágai kiállítás szakmai és közönségsikerét bizonyítja, hogy a bratislavai Galéria is kérte annak bemutatását, az anyag tehát Prága után ott kerül kiállításra.

Az egy-egy századot bemutató festészeti kiállításaink mellett úgy tűnik, értelme és haszna van egy-egy mester, életmű önálló bemutatásának is, sőt, sok szakember véleménye szerint a népek közötti ismerkedésnek ez a közvetlenebb módja - mert a nagyközönség, a szélesebb tömegek jobban szeretik az egyöntetűbb, egyféle festői gondolkodásban közvetített művészi élményt. Ennek oka, hogy szeretik megemészteni, tartalmilag, formailag azt, amit látnak, és a mesterek-művek sokfélesége nem vonja el figyelmüket a behatóbb szemlélődéstől, ha egyetlen mesterrel ismerkednek.

A kiállítás, mindkét országban, azzal az eredménnyel is járt, hogy a jelen képzőművészeti problémáihoz is tárgyi alapul szolgált, elvek helyett gyakorlati ténnyel lehetett bizonyítani manapság sokszor felmerülő kérdéseket, mint például azt, hogy: lehetséges modern festészeti eszközökkel, korszerű látásmóddal és technikával, realiztikusan látott és megmunkált életszerűséggel tematikus, elbeszélő pikturát csinálni. Persze azt is bizonyította, hogy az új mondanivalóhoz, a sajátos szemlélethez megfelelő stílust is kell teremteni. S a népeink számára közös feladat éppen most e közös - de nem egyetlen arcú - stílus megteremtése, a szocialista országok új mondanivalójához a megfelelő, korszerű és igaz festői nyelv kialakítása.

Ha a kulturegyezmények keretében a kiállítás-cserék a továbbiakban is ilyen élénk és gyümölcsöző tanulságokkal járnak, az bizonyára hozzájárul majd ezen országok fiatal művésznemzedékeinél a termékeny és kölcsönös eszmecserékhez, rokon és eltérő művészeti problémáik megoldásához.

B. Supka Magdolna

A SOPRONI MUZEUM ÚJ ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁSAI A FABRICIUS HÁZBAN

A műemlékek városában - ahogy a nagyközönség Sopront nevezi - új muzeum nyílt meg április 4.-én a Fabricius házban. Itt kapott helyet a muzeum régészeti osztálya, kiállításával, raktárával, irodájával együtt.

Az épület 4 évig tartó helyreállítását az OMF végezte Sedlmeyer János tervezése alapján. A helyreállított ház hazánk egyik legjelentősebb világi építészeti emléke, ahol a régészeti és műemléki jó együttműködés során a nagyközönség tanulmányozhatja az épület sokszázéves történetét, gyönyörködhet építészeti remekeiben, tanulhat kiállításaiából.

A műemléki épület felhasználására sok igény, kívánság merült fel és a Művelődésügyi Minisztérium fáradságos tárgyalásai során sikerült az épületet muzeumi célokra biztosítani. A soproni Lábasház után új területet kapott a muzeum és hosszú latolgatás után született meg az elhatározás, hogy a régészeti osztály kerüljön a műemléki épületbe, mert az épület alsó szintjén lévő helyiségekbe csak a kőtár elhelyezése jöhetett számításba. Az emeleti nagyterem berendezése jelentett még sok gondot, több javaslat merült fel, végül az órakiállítás mellett döntöttek.

Az I. emeletre került Sopron és környékének korai története, az őskortól a X. századig. Az épület alaprajzilag nem szerencsés összefüggő téma bemutatására, mert a bejáratú szobából balra egy, jobbra két szoba nyílik és sok gondot okozott, hogy melyik szobából induljon a kiállítás. A választás az első szobára esett, ami azt jelenti, hogy a belépőnek át kell haladni a bejáratú szobában lévő kelta termen és a korábbi - a hallstattkori kiállításra sokkal alkalmasabb - teremben kezdeni meg a kiállítás megtekintését. Jónak tartom, hogy nem aprózta szét a rendező a rendelkezésre álló kis teret a területen megfordult népek eddigi feltárások során még nem jelentős emlékműanyagának bemutatásával és jelentőségének megfelelő mértékben a világszerte ismert Purgstall s körébe tartozó új anyag került a kiállítás központjába. Még tovább is mehetett volna a rendező, ha jobban összehangolják a megye területén lévő régészeti kiállításokat. Véleményem szerint a győri muzeum régészeti kiállítása azzal az igénnyel lép fel, hogy keresztmetszetet adjon a megye egész területének korai történetéről. E feladatát be is tölti. Mivel a mosonmagyaróvári, illetőleg a soproni muzeum is arra törekedett, hogy gyűjtőterületének teljes történetét adja, így bizonyos fokig ismétlődések vannak a korai anyagnál, amely a látogatóknak nem mond annyit, mint amennyit a szakember gondol. Ezért tartottam volna jobb megoldásnak, ha a soproni muzeum csak a burgstalli körre szorítkozik, s mondanivalójával életrekelte az akkori társadalom gazdasági és szellemi életét.

A II. terem a kelta időszakot adja 4 vitrinben elhelyezve úgy, hogy előbb általánosan mutatja be a La Tène-kori anyagi műveltség jellemző anyagát, majd időrendben is egymástkövető zárt leleteket mutat be az ismert Bécsi-dombi, az új ásatásból származó Oslí-i temető, iváni telep és a jól ismert babóti anyagot. A leletanyag elég egyhangú, és további feltárásokból származó új anyag szükséges ahhoz, hogy a civilizációt jelentő időszakot sokrétűen, gazdasági és társadalmi szerkezetében meg lehessen jeleníteni.

A római kori történet bemutatása igen sok tárgyi anyaggal történt, túlszűrt és úgy érzem, kevesebb többet mondott volna. Legszemléletesebben a temetkezéseket sikerült bemutatni, ahol az anyag sokrétűségével, érezni lehet valamit a római kor hangulatából. Nem kapott elég hangsúlyt a muzeum egyik kiemelkedő darabja, a vasolvasztó kohó. Az in situ akkor szolgálná a népművelési célt, ha római kori vasolvasztás, vassfeldolgozás köré csoportosulna s mutatna rá arra a nagy jelentőségre, amelyet a demokratikus fém jelentett a gazdaságban. Sajnos a mellette lévő vitrin ebből a szempontból semmitmondó, viszont a teremben is jelentkező sok új anyag a muzeum jó gyűjtőmunkáját mutatja.

Teljes joggal mondják a látogatók, hogy a mostani felállításban rá sem lehet ismerni az előző régészeti kiállításban is szereplő anyagra. Áll ez a IV. teremre, ahol a petőházai kelyhen kívül teljesen az utolsó 10 év anyagán épül fel a kiállítás. A hegykői langobard, a sopronkőhidai IX.sz.-i temető, a szakonyi honfoglaláskori temető, az első csontborítású fanyergével, mind tudományos eredményeiben, mind népművelő értékével a szakember és látogató számára egyaránt sokat adott.

Az anyag szemléltetése ebben a teremben a legjobban megoldott, arányos, a legfontosabb kérdéseket tárgyalja és a vitrinek feletti egykori ábrázolásokkal, jó sodrást ad az egymást váltó uralmaknak. E terem még nem teljes. Van benne pótolni való elég s reméljük, hogy az átmeneti megoldásokat az eredeti forgatókönyv kivitelezése fogja felváltani.

A II.emeleten a középső bejárati teremben folytatódik a kiállítás Sopron középkorával, zömében XV-XVI. sz.-ra sűrítve. Itt az épület és a kiállított anyag szerencsésen összeesik. Ennél jobb megoldás csak az lehetett volna, ha a terem egykori berendezése a helyén állna. A kiállítási részt a soproni levéltárral közösen rendezte a múzeum s így értékes anyagával együtt láthatja a közönség a levéltár ritka kincseit. A korai századok anyagának nagyfokú szegénysége indokoltá tette, hogy témacsoportokra bontva érzékeltesse a kort s a földművelés, az ipar, a kereskedelem, az intézmények kaptak különös súlyt, együtt szerepeltetve valamennyi forrásanyaggal. Az ország vidéki múzeumait járva a sok középkori anyagban szegény, papír-, fénykép- és szövegkiállítást szemlélve, jólesik egyszer nem töredékeket látni, hanem gazdag, eredeti anyaggal múzeumban érezheti magát a látogató. A két intézmény együttműködése példája lehet annak, hogyan lehet megkeresni a rendelkezésre álló anyagot s közös akarattal a köz számára rendelkezésre bocsájtani. A kiállított ősnymtatványok, ritka írásos emlékek miatt még egyszer megfontolandó lenne, nem kellene-e megóvásukra a megfelelő technikai feltételeket biztosítani. A termet a városfalkutatás eddigi eredményeit feltűntető rekonstrukciók zárják be, római, IX-XI.századi és középkorból. Céltudatos kutatómunka eredményei ezek, ha részleteiben néhol helyreigazításra is szorulnak majd a kutatások folyamán, olyan alap, amelyre biztosan lehet építeni. Megérdemelte volna, hogy megvilágító formában, jobban kiemelve, kerüljön a közönség elé, mint a középkori városkutatás összegező eredménye. Nem mindegyik témát sikerült komplexen, gazdagon bemutatni, helyenként több szöveg is elkelt volna /fegyverek/, illetőleg több ötlettel lehetett volna az igen tanulságos iparos grafikont megoldani. Van fejlődési lehetőség itt is, mert a belőle nyíló helyiség üresen áll s ha egyet is lehet érteni azzal, hogy ez a teremőrök pihenőhelyeül szolgál, csak szükségmegoldás, nem lehet végleges.

Míg a látogató elgondolkozva szemléli és próbálja azonosítani a belváros 1622-ből származó látképét az egyik bécsi kalendárium lapján, fülét megüti az órák ketyegése és figyelmét a kellemes zenére tereli, amely a szomszéd szobából átszűrődik. A nagyteremben, a világi gótika páratlan megoldású helyiségében, az óratörténeti kiállítás kapott helyet. A technika és a művészet együttese ez a terem. Kár, hogy tulzsufoltsága miatt ez sem lehet a végleges forma. Az eddig

látott óratörténeti kiállítások közül elsősorban ad szemléltető fejlődési sort az óraszerkezet mechanizmusáról. Kezdi a babilonai napórától, az egyiptomi, majd római időmérők maketen való bemutatásával, majd a mechanikai órák legelső szerkezeteivel kezdve működő modelleken mutatja be a fejlődési sort, igen szemléltetően, automata, illetőleg ol. módon, hogy az órákat bárki mozgásba hozhatja. A falak mellett körbemenő fejlődési sor elvben a legmodernebb típusokig jut el, kár, hogy az óratechnika legutolsó fejlődési szakasza már csak feliratokban szerepel. Mint a kiállításban mindenütt, ez is befejezetlen, és gondolni kell arra, hogy továbbfejlesztik a modellsort, vagy legalább a működési elveket rajzosan mutatják be. A szerkezeti megoldások a Műszaki Emlékeket Gyűjtő Csoport jó munkáját dicsérik. Nagyon zsufoltan kapott helyet az izlésesen összefordított vitrinekben az Iparművészeti, a Magyar Nemzeti Múzeum és egész kis mértékben a soproni óraművesség anyaga. A gazdag óraanyagot az óraművészet hagyományos művészeti stílusai csoportosításában mutatja be, a reneszánsztól a copf-stilusig. Néhány korabeli butor beállításával a rájuk helyezett órák igen jól, interiőrszerűen hatnak. Az adottságok itt sem kedvezőek, de a téma gazdagsága feltétlenül két termet érdemelt volna, de bátran fel lehetne vetni az egész emeletnek erre a célra való felhasználását is. Így el lehetne választani térben az óra fejlődést az óraművészettől, megszűnne a zsufoltság és a modellek állandó ketyegése nem zavarná a szemlélőt.

Lehet vitatkozni, hogy a korai időjelző modellek felett alkalmazott reliefek helyett a vonalas ábrázolás nem lett volna-e jobb és egységesebben illett volna be a fejlődési sorba. A kiállítás kivitele jól hangolódik a műemléki környezethez és az az aggodalom, ami a régészeti kiállításnak ezen a helyen történő megrendezése miatt felmerült bennem, a kivitelezés után megszűnt. A falak, a vitrin hátterek fehérre s a visszafogott szinezés nyugodtságot és mértékretartást mutat. Az üvegvitrinek semlegesül illeszkednek a környezetbe. Összeállításukra több gondot kellene fordítani és úgy vélem, hogy itt lenne az ideje, hogy a sokszor hangoztatott pormentes vitrinek felé megtegyük a kezdő lépéseket, legalább azzal, hogy a szigetelést a legkorszerűbb technikával oldjuk meg. Nem sikerült az óraterem széles típusu vitrinje. Meg kell vallani, elegáns, de inkább illik egy ajándék-, vagy cipőbolt áruhoz, elegáns szállodai hallba, mint múzeumba, ahol nyitottsága miatt biztonsági és porosodási szempontból sem megfelelő. A vitrinek fölé szerelt karos világítás, úgy érzem a célnak megfelelő megoldás.

A Fabricius ház III. kiállítása a gótikus pincében elhelyezett római kori lapidárium. A XV. sz.-ból származó alsó nagyterem csodálatos keresztboltozata pompásan érvényesül a nagy térhatású teremben. Felhasználása múzeumi szempontból a legszerencsésebben történt és a terem keresztfalához felállított Capitoliumi Triász végre monumentalitásához méltó helyet kapott.

A felállítás igen sikeres kiegészítése Szakál Ernő munkáját dicséri. Meggondolandó lenne, hogy a kiegészítés erősen hangsúlyos barna színét világosabbal kellene felcserélni, hogy ne legyen olyan nagy a kontraszt a márvány és a hiányzó darabok között. Az oldalról történt megvilágítás nem elég és most folyik a végleges világítás megoldása. Alsó, surlófényű megvilágítást kap az egész

lapidárium, így a feliratok és figurális részletek olvashatók és élvezhetőek lesznek. Azt, amit a római kiállítási teremben nem érez a látogató - a római birodalom hatalmát, fenségét, monumentalitását - itt kapja meg s ha a hideg helyiség el nem űzné, napokig mozdulatlanul állna a gótika és az antik művészet lenyűgöző látványánál. De a hideg helyiség elhagyása után van módja, hogy még egyszer az udvar szintjéről nyíló lelátón keresztül bucsut vehessen s minden részletét magába vesse, úgy távozik a látogató, hogy az ország legszebb római-kori kőemlék-kiállítását látta, azzal a megbecsüléssel, amellyel már 200 évvel ezelőtt is a soproniak jó példával jártak elől.

A kiállítás több intézmény közös munkáján és anyagán épült fel. A rendezésben népes szakembergárda vett részt, a helyi muzeum és levéltár munkatársai mellett Nováki Gyula, Alföldi Géza, Bóna István, Török Gyula, Sz.Póczy Klára, Dienes István, Garai Tibor, Somogyi Árpád tudásuk legjavát adták egy-egy rész kidolgozásával. A művészeti és technikai kivitelezés a MIK munkáját dicséri. A jó munka tovább kötelez, még jobb megoldásokra s legyen a soproni új kiállítás példa arra, hogy a befejezéshez szükséges munkák elvégzése éppen úgy szívégye a muzeumnak és a csoportnak, mint a kiállítás megnyitása. Karbantartására, az automaták működésére már kezdetben teremtsenek olyan lehetőséget, hogy apróbb bosszúságok nélkül, minden látogató elégedetten távozzék és jöjjön vissza annyiszor, ahányszor alkalma nyílik.

Ugy gondolom, hogy a műemléki értékekben rendkívül gazdag, páratlan épület a belső és bástya terraszra néző gazdag mérműves ablakaival, boltíveivel, a Sopronban is egyedülálló kétemeletes toscanoszlopos reneszánsz árkádjával, a tartalmas, jó kivitellű, rendkívül gazdag anyagu kiállításával meggyőz mindenkit arról, hogy az épület felhasználása muzeumi célra helyes volt és egyedüli megoldást jelent.

Ezt támasztja alá, hogy az előszezonban alig másfél hónap alatt, több mint 10.000 látogató egyetértését fejezi ki, hogy a munkájuk során megtermelt nemzeti jövedelemből élményt adó, izlésfejlesztő, tanító muzeum áll a köz szolgálatában.

Korek József

A JÁSZSÁG TÖRTÉNETE C. ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁS JÁSZBERÉNYBEN

Az a szélesskálájú program, amelyet a Művelődésügyi Minisztérium az állandó kiállítások rendezéséről közzétett, a megyei muzeumokon túl, a kisebb vidéki muzeumokban is kezd valóra válni.

A jászberényi Jász Múzeum egyike a legrégebbi muzeumainknak. 1874-ben nyílt meg és olyan nevek fémjelzik mint Hild Viktor, Banner János. Tudományos színvonalát mutatja a kiadott két évkönyv gazdag anyaga, jelentőségét pedig a több mint 15.000 darabot számláló szakanyag-gyűjtemény. A múzeum iránti érdeklődést példázza, hogy állandó kiállítás nélküli termeit közel évi 15.000 fős közönség látogatta.

Ezeket az előzményeket nyugodva jött létre az új állandó kiállítás, amely egy különös, még ma is felismerhetően jellegzetes népcsoportnak, a jászoknak a történetét tárgyalja és amelynek március utolsó vasárnapján történt megnyitására izléses, képekkel illusztrált meghívó invitált.

A múzeum elhelyezése nem a legszerencsésebb. Hatalmas középület udvarán, szerényen meghuzódó, mellékutcából nyíló földszintes épületben székel, amelynek a műemlékjelző és a szép vonalú klasszicista kompozíció ad patinát.

Az izlésesen elrendezett, a múzeum új szerzeményeit, munkásságát és történetét bemutató kis belépő előtér után azonnal a bejárattal szemközt, Lehel kürtöt bemutató terem vonzását érezzük.

Dicsérendő az elgondolás, hogy a múzeum hírnevét adó nemzeti kincsünk, jól kialakított környezetben, maradandó élményt nyújtva nyert elhelyezést. A kizárólagosan műfényvel világított teremben középen helyezkedik el, körbe járható, alulról világított üvegvitrinben a kürt. A vitrin alsó üveglapján a kiterített diszitményrajz beszédesen mutatja a műtárgy művészi véseteit, amelyet a terem beborító, sokszorosán nagyított, a kürtön látható jeleneteket bemutató grafikai munka tesz még világosabbá, hatásosabbá. Ez utóbbi elrendezés teljes egészében kárpótolja a kürt mérete és megviselt állapota miatti, a látogatóban keletkező viszonylagos csalódást, mivel híre után méretében nagyobbak; diszitésében élénkebbnek, pompásabbnak várja a sok hányattatást megért kürtöt. A terem bejáratánál jobb- és baloldalon elhelyezett vitrinben a kürt történeti vonatkozásait /korai ábrázolások, metszetek, leírások/ tanulmányozhatjuk, míg a falakon elhelyezett tablón a Lehel kürt külföldi „testvéreinek” bemutatását szemlélhetjük. Az első benyomást keltő esztétikai hatást fokozza a jól rendezett világítás, a gazdagon szönyegezett padlózat, amely beszédesen mutatja, hogy milyen jó gazdára talált a múzeum a Szolnok megyei Tanácsban.

A bejárattal szemközt falon elhelyezett /a kürt ábrázolásából kinagyított, plexiből készített/, külön reflektorral megvilágított felemelt kéz, jelképesen is - megnyitja a jobbra és balra elhelyezkedő termek látnivalóit.

Mindjárt itt kell megjegyeznünk, hogy a kiállítás további részében a körjárat kissé bizonytalan, amely az épület tengelyében elhelyezkedő nagytermek jellegéből adódik. Ezen valamelyest a vitrinek jobb elhelyezésével és megfelelő „terelő” beépítésével lehetett volna segíteni, amelytől nyilván esztétikai szempontok figyelembevételével tekintettek el a tervezők.

A kiállítási termek fehérre meszeltek, így a műemlék belső oszlopokkal osztott tere egységesebb és hangulatosabb képet mutat. A kiállítási anyagot /néhány szabadon elhelyezett láda és zászló kivételével/ fém lábakon álló üvegvitrinek foglalják magukba, amely megoldás önmagában jó lenne, ha nem rontanák el az üveg nemes vonalát a durván mázolt és itt-ott gondatlanul kiképzett fémfelületek és a nem legszerencsésebben kialakított felső neoncsöves dobozok. A tárgyak és részben a feliratok elhelyezésére a vitrinekbe épített fatáblás hátterek változatosabb és még élénkebb színezését hiányoljuk /miután a falak egyszínűek/, amely jobban kiemelné, tematikailag és időrendileg tagolná a kiállított anyagot. Dicséretes megoldás azonban a feliratok ujszerűsége: csiszolt alumínium lapon fekete betűkkel.

A jobboldali teremben balra tartva, rövid őslénytani bevezető után a jász föld legkorábbi időszakával ismerkedünk meg a szokványos régészeti tagolásban, amelyet egy-egy tárgy funkcionális szerepeltetése tesz élénkebbé. Ennél a témakörnél külön ki kell emelnünk az eddig nem alkalmazott: Segítsd a muzeumot - tárló anyagát, amely a műhelytitkokat felfedve közvetlenül a látogatóhoz szól - bemutatva a régészeti leletek előkerülésének mikéntjét, a leletek bejelentésének fontosságát, a régész szakember szerepét ebben a munkában, majd a restaurálás, tudományos feldolgozás, kiállítás munkáját. Jól szerkesztett szemléletes megoldásai serkentően hatnak a látogatóra; a történeti értékeink megmentésére, megbecsülésére és a korábbi misztikum helyett a tudomány tiszteletét és segítségét szorgalmazzák.

A terem második felében a jászok legkorábbi emlékeit, eredetük és vándorlásuk történetét jól szövegezett és izlésesen kialakított tabló vezeti be, amelyen a legújabb kutatások eredményei /jász nyelvemlék/ is szerepelnek. A továbbiak során, jól rendezett vitrinekben a jászok történetének anyagban gazdag korai emlékei sorakoznak: a középkori tárgyakat bemutató négyesszállási ásatás anyaga, a ma is fennálló XV.sz.-i későgótikus ferences templom dokumentumai, a törökör jászföldi emlékei zárják az első termet.

A terem hangulata, /az ablakokat borító színes selyemfüggönyök szűrte fény és a neonok kemény világánál/ megkapó képet mutat, amelyhez a bejárat mellett elhelyezett hatalmas rozsdabarna, archaikus hangulatu padkás cserépkályha monumentális látványa járul. Ugyanezt a kellemes és művészi módon alakított környezetet találjuk a második teremben is, ahol a kor hangulatához és stílusához illő zöld színű szemeskályha-óriás nyujt patinás bevezetőt. Mindez jó példája annak, hogy milyen módon lehet a kiállítást közvetve szolgáló berendezéseket az anyaghoz illő módon, művészien megterveznünk. /A fenti munka a Karcagi Agyagipari KSZ kitűnő munkáját és a Szolnok megyei Tanács bőkezűségét dicséri./

Az állandó kiállításnak ez a második terme a korábbi terem jásztörténeti anyagának folytatása. A rákóczi kor tárgyait, a jász „redempció” emlékeit láthatjuk a terem első felében. A vitrinek rövid tömörséggel fogalmazott feliratai jól eligazítanak az ismeretlen anyagban, külön hívva fel a figyelmet az egyes fontosabb kiállítási anyagokra. Megható a 48-as szabadságharcot idéző vitrin

anyaga. A nép és a szabadság-eszme összeforrása domborodik ki a „Lehel lovasezred” emlékeit nézegetve, vagy a Kossuth feliratu tányért szemlélve. A szabadságharc folytatásaként a 19-es proletárdiktatura szerény emlékeit láthatjuk. Bizonyára az anyaggyűjtés okozta nehézségek miatt nem láthattuk az első magyar köztársaság jászberényi és a jász terület más részéről való helyi anyagát, különböző események, és egyéb korabeli helyi vonatkozások emlékeit, a kiállított anyagon tulmenő, részletesebb és teljesebb bemutatásban.

Ugyanezt az egyes vonatkozásokban hiányos szemléltetést érezzük a felszabadulás tényét, majd azt követő korszakot bemutató tablón és teremben. Hiányoljuk a háboru pusztításai és az újjáépítés hősi korszaka, a földosztás, az iparosodás emlékeit őrző dokumentumokat, amelyek nélkül a terem további részében bemutatott gazdag jelenkori anyag /termelőszövetkezetek adatai, makettjei, gyárak termékei, berendezései/ kevésbé hatásosak és kevésbé értékelhetők az éppen hiányzó kontraszt miatt.

Mindezt egy újabb teremben láthattuk, amelyből visszatérve az előbbi kiállításához korai jász ipari emlékeket, Jászberény nagyjait és különböző néprajzi vonatkozásokat bemutató gazdag anyagu vitrinek sora vezet a muzeumi emlékkönyvhöz. Ez utóbbi témakörnél /éppugy mint a régészeti anyagnál is/ a helyszükével és a bemutatásra kerülő anyag szigorú mérlegelésével való nehéz munka eredményét láthatjuk. Kifogásolni éppen ezért nem is lehet, hiszen az egyes hiányokat /jász ősfoglalkozások némely fejezete, földművelőgazdálkodás, építészet, stb./ nem a tárgyak, az adatok hiánya, hanem a korlátozott tér magyarázza. Így kerülhetett csak a látogató elé az állattenyésztés, a bőrfeldolgozás és a viselet néhány éppen csak izelítőt adó néprajzi anyaga.

A helyhiány okozta égető probléma megoldása már a helyi tanácsi szervek feladata. Ez a gazdag anyagu muzeum, amelynek készletéből /főleg néprajzi és régészeti vonatkozásban/ 10 %-ot ha láthatunk a most megnyitott kiállításon, jóval több teret és helyadta lehetőséget érdemel, nem is említve a képzőművészeti nevelés óriási fontosságát, a tárlatok, időszaki kiállítások bemutatását, a jelenleg már a lehetetlenségig zsufolt raktárakat, amelynek sürgős megoldása éppen egy-egy korszak lezárásakor, az állandó kiállítások eredményezte siker vizsgálatokor válik egyre sürgetőbbé.

Minden fajta nehézség és ilyenkor sokszor szükségszerűen adódó problémák ellenére, gazdag évtizedek gondos munkáját tükrözi a megnyitott állandó kiállítás, amely dióhéjba szorítva bár, de méltó színvonalon képviseli a jász nép nagy történeti múltja bemutatásának felelősségteljes feladatát. Megragadó esztétika, modern elegancia, minden eszközzel /tárggyal és kiállítástechnikával/ történő nevelniakarás, mély élménykeltő hangulat jellemzi a Jászok története állandó kiállítását, amely Csalogh Zsolt és Tóth János kitűnő forgatókönyvén túl, a Muzeumi Ismeretterjesztő Központ Kiállításrendező Csoportjának hozzáértő lelkes munkáját, valamint a Szolnok megyei Tanács áldozatkészségét dicséri.

HIREK

A Művelődésügyi Minisztérium Muzeumi Főosztályának tudományos osztályára történeti referensnek Verő Gábor,

a szervezési és igazgatási osztályára a műemlékügyek ellátására főelőadói minőségben, Kiss Ákos, az Iparművészeti Múzeum kutatója nyert kinevezést.

Katona Imre, a Művelődésügyi Minisztérium tudományos osztályának főelőadója az Iparművészeti Múzeumba nyert tudományos főmunkatársként kinevezést.

Fejős Imre a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Arcképcsarnokának vezetője 36 évi muzeumi szolgálat után július 1.-vel nyugdíjba ment. Érdemes munkássága elismeréseként nyugdíjazása előtt az Elnöki Tanács Munka Érdeméremmel tüntette ki.

Uj fiatal szakemberek a muzeumokban:

1963-ban végzett muzeológus szakemberek az alábbi muzeumokban kezdték meg működésüket:

Gábler Dénes régész, Győr,

Mesterházy Károly régész, Debrecen,

Nagy Katalin régész, Hódmezővásárhely,

Kovács Tibor régész, Magyar Nemzeti Múzeum,

Szabó Miklós régész, Magyar Nemzeti Múzeum,

Horváth Béla régész, Magyar Nemzeti Múzeum,

Lányi Vera régész, Esztergom,

Molnár Vera régész-művészettörténész, Sárospatak,

Békeffi Margit néprajzos, Keszthely,

Kriza Ildikó néprajzos, Kécske és

Kovács Attila néprajzos, Eger.

M u n k á j u k h o z s o k s i k e r t k i v á n u n k !

A Magyar Régészeti, Művészettörténeti és Éremtani Társulat 1963. évi vándorgyűlését jun.13-15. között Esztergomban tartotta. A vándorgyűlésen az alábbi előadások hangzottak el:

Oroszlán Zoltán: Emlékezés Hampel József halálának 50. évfordulóján.

Nagy Zoltán: Reneszánsz problémák Esztergomban.

Kovács István: Az új muzeumi törvény.

Dercsényi Dezső: Műemlékeink helyzete Komárom megyében.

Mojzer Miklós: A Keresztény Múzeum gyűjtéstörténete.

A vándorgyűlés programját Tata, Tatabánya, Várgesztes, Majk műemlékeinek, Esztergom, Dorog, Tokod muzeumainak és gyűjteményeinek megtekintése képezte.

A Muzeumok Igazgatótanácsa május 15-17.-e között Bozsokon /Vas m./ tartotta ez évi második tanácskozását, amelyen a megjelent új muzeumi törvény végrehajtási utasítását és szervezeti és ügykezelési szabályzatát vitatta meg. A vitát, szövegmódosítást a június 11.-i budapesti tanácskozáson fejeztük be.

Muzeumok kézikönyve.

Muzeológus körökben, a tudományok különböző ágainak művelői körében világszerte érdeklődést fog kelteni a keletnémet muzeumok és tudományos gyűjtemények most megjelent kézikönyve. /Handbuch der Museen und wissenschaftlichen Sammlungen in der DDR, Halle/S. 1963./

A tekintélyes kötet 520 oldalon felsorakoztatja a nagy történelmi hagyományokkal rendelkező és ma is nemzetközi jelentőségű német muzeumügy összes intézményeit. 643 keletnémet muzeumot ölel fel a könyv, ismerteti a főiskolák, egyetemek gyűjteményeit is. A muzeumok közt megtaláljuk a művészeti, természet-tudományi, kulturtörténeti, néprajzi és szakmuzeumok mellett a kastély- és vár-gyűjtemények, emlékszobák, munkásmozgalmi emlékhelyek, technikai műemlékek, botanikus kertek, barlangok, stb. leírását is. Igen széles körű Keletnémetországban a tájmuzeumok hálózata, a könyv valamennyiről részletes adatszolgáltatást nyújt.

A világ minden táján munkálkodó muzeológusok, a tudomány bármely területén kutató tudósok értékes tájékoztatásokat, utbaigazitásokat találnak a kézikönyvben, különösképpen források után kutató munkájuk közben.

Mindenegyed muzeumról, gyűjteményről azonos szempontok szerint sorba szedett ismertetőt tartalmaz a könyv. Felvilágosítást ad minden közgyűjtemény történetéről. Részletesen tájékoztat arról /a külföldi kutató számára ennek legnagyobb a jelentősége/, hogy hol mit gyűjtenek s mit állítanak ki. Megtalálhatók minden gyűjteményi intézmény könyvtári, fényképtári, publikációs adatai, a helyiségek száma, használata stb.

A keletnémet muzeális intézményeknek ez a hatalmas adatgyűjteménye az általános muzeumfejlődéstörténet mellett a tudománytörténet sok területének többszázados áttekintéséhez is bőséges adatokat szolgáltat. Külön érdeme a könyvnek világos, könnyen kezelhető, gyakorlati szempontból is jó szerkezete.

A külalakjában is a német könyvkiadást reprezentáló, vászonba kötött, szép kötetet a keletnémet kulturális ügyek minisztériumának muzeumi szervezete szerkesztette és bocsátotta közre. A könyv megjelenése hazánkban is alkalmas arra, hogy komoly mértékben elősegítse és megkönnyítse mindazok kutató munkáját, akiknek tudományos témájához a keletnémet gyűjtemények tartalmazznak Magyarországon alig vagy egyáltalán nem elérhető, esetleg nem is ismert dokumentumokat.

Barbarits Lajos

Emlékezés Baktay Ervinre⁺

Baktay Ervin 1890-ben Dunaharaszti született. Utrakelve „Kelet vándoraként” kilométerek ezreit járta be és végül örökre megpihent 1963 május 8-án 73 éves korában, Budapesten.

Személyesen kellett őt ismerni annak, aki róla jellemrajzot akar adni. Ezzel ugyan nem mondunk semmi különös bölcsességet, de figyelmeztetni akarunk mindenkit arra a különben végtelenül egyszerű igazságra, hogy ahol egy ember szakszerű pályát akar megfutni, legtöbbször akkor viszi, ha benne az ember és a szakember egymás értékét kiegészíti.

Baktay Ervint pedig, aki a művészet kultuszának élt, és Hollósy Simon festőiskolájából indult, Indiába ragadta végzete, hol a művészet és az élet mélyében áthatották egymást, és több embert követeltek, mint bárhol máshol a világon. Baktay Ervin valóban a sors embereként jutott oda, mert benne az élet és művészet egyforma erővel lüktetett.

Bizony neki is sokba került az, hogy ilyenek született. Ő ugyan nem volt holmi stréber, ki hajlandó lett volna lelkét megmérgezni a hiuság parancsára. Cim, rang nem jutott neki. Addig, míg a debreceni egyetem fel nem ajánlotta, hogy szerezze meg nála a doktorátust, és az új Magyarország nem tartotta szükségesnek, hogy helyet foglaljon a Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeumban.

Ebből állt a „karrierje”, amiért sokan hajlandók akár egészségüket is, de főképpen jellemkövetelményeiket áldozni. Baktay Ervin máshol kereste a sikert. És meg is találta a magyar olvasóközönségben, amely az ő könyveiből ismerte meg Indiát, az indiai népek vallási életét, amiben seholyse határolódik el a bölcsélet a művészetől, és végül az energiák szuperlatívuszát Körösi Csoma Sándorban, akinek áldozatos utjáról Baktay Ervin szolgáltatta a világnak az egyetlen hiteles másolatot.

A Ladak területére vezetett nyugat-tibeti expedíció hallatlan szenvedésekkel járt. Baktayt már Indiában kizozta a vérhas és malária. Azonkívül egy lovasbaleset következtében csigolyatörést is szenvedett. Mindez a lóháton folytatott hegyi uton kiujult. A legutóbbi egész életén át gyógyíthatatlannak bizonyult.

Maradt hát három fájdalmas emlék mellett az a dicsőséges elégtétel, hogy a tudomány történelmének egy ismeretlen fejezetéről lehullott a lepel, a magyar orientalisztika jelentősége és tekintélye kétségkívül nagyot nőtt.

⁺ Átvéve a MAGYAR NEMZET-ből.

Baktay Ervin irodalmi kezdő munkái 1920-ban láttak napvilágot. Attól kezdve teljesen az irodalomnak szentelte életét. Számtalan cikkét nem említve, hiszen kötetet tarthatunk nyilván, melyek közül most az Indiát általában ismertető kettőt, az „Indiai éveim” című összefoglalását, a Csomáról írt műveket és az India művészetét tárgyaló több száz oldalas könyvet a szűkre szabott megemlékezés keretéből se szabad kihagynunk.

Az örök bohémság mellett csodálatos munkaerő lakozott benne. Valóban ismernünk kellett őt, hogy szeretetre méltó egyéniségében, kipusztíthatatlan kedélyében és szellemességében örömminket leljük.

Felvinczi Takáts Zoltán

Meghalt Kismarty-Lechner Loránd építőművész.

Nyolcvanéves korában elhunyt Kismarty-Lechner Loránd építőművész, ny. műegyetemi intézeti tanár. 32 éven át - a családi hagyományokat továbbvive - oktatta a Budapesti Műegyetemen az építészhallgatókat a magyar építészeti kultúra és a korszerű építészeti törekvések szintézisének szellemében. Jelentős tervezési tevékenységének kiemelekedő állomásai a chicagói Ujságpalota díjnyertes tervpályázata, a Gül Baba sirja fölé tervezett hatalmas mecset. Számos középület és lakóépület valósult meg tervei alapján. Haláláig dolgozott, utolsó munkája az Iparművészeti Múzeum művészi restaurálása volt.

1963. II. negyedévében megnyílt kiállítások.

Budapest

Iparművészeti Múzeum: Francia butor kiállítás
 Faenzai kerámia kiállítás
 Wartha Vince emlékkiállítás
 Magyar Nemzeti Galéria: Jobbágyi Gaiger Miklós emlékkiállítás
 MNM.-Történelmi Múzeum: Fejedelmi kincsek kiállítása
 Szépművészeti Múzeum: Egyiptomi kiállítás a Berlini Állami Múzeum anyagából

Vidék

Aszód: Állandó régészeti és helytörténelmi kiállítás
 Baja: M. Szabó István festőművész kiállítása
 Balassagyarmat: Nógrádi népszokások
 Békéscsaba: VI. Alföldi Képzőművészeti Kiállítás
 Cegléd: Sámánizmus
 Modern magyar festészet
 Debrecen: Uttörök szakköri kiállítása
 Megyei Képzőművészek Tavaszi Tárlata
 Pénztörténelmi és éremkiállítás
 Esztergom: Kerámiaművészeti kiállítás

- Esztergom: Megyei munkásmozgalom története
 Gyöngyös: Országos bélyegkiállítás
 Győr: Ipari és modell kiállítás
 Gyula: Koszta Rozália utirajzai
 Magyar önkéntesek a spanyol nép szabadságharcában
 Hajduböszörmény: Magányüjtők kiállítása
 Hódmezővásárhely: Orosz János festőművész kiállítása
 Csongrádmegyei képzőművészek kiállítása
 Magyar grafikai kiállítás
 Karcag: Régi nagykunsági munkaeszközök
 Kaposvár: Az impresszionizmustól napjainkig
 Bényi László festőművész kiállítása
 Mai magyar művészek szobor- és képkiallitása
 Kapuvár: Budai Lajos festőművész kiállítása
 Kiskunhalas: Bács-Kiskun megye festőművész rajzpedagógusainak kiállítása
 Tóth Árpád emlékkiállítás
 Biró Lajos debreceni festőművész kiállítása
 Kiskunfélegyháza: Bodor Miklós festőművész kiállítása
 Helyi Képzőművészeti Kör kiállítása
 Miskolc: Szurcsik János festőművész kiállítása
 Mai magyar iparművészet
 Argentin grafikák
 Nagykanizsa: DKG II. Képző-, ipar- és fotóművészeti kiállítása
 Nagykőrös: Rembrandt rajzok reprodukciós kiállítás
 Nyíregyháza: Benczur kiállítás
 Bessenyei emlékkiállítás
 Pécs: Takács Gyula színes rajzkiállítása
 Sárvár: A Művelődési Ház képző- és díszítőművészeinek kiállítása
 Radnóti emlékkiállítás
 Sümeg: Régészeti kiállítás a vár történetéből
 Szada: Népművészeti kiállítás
 Szeged: Vedres Márk emlékkiállítás
 Fontos Sándor szegedi festőművész kiállítása
 Vincze András festőművész kiállítása
 Ember és egészség c. kiállítás
 Szekszárd: Szabó Dezső festőművész kiállítása
 Tolnamegyei Tárlat - néprajzi kiállítás
 Székesfehérvár: Maszkok és álarcok
 Fejérmegyei képzőművészek tálata
 Csontváry Kosztká Tivadar kiállítás
 Szentendre: IV. Megyei Képzőművészeti kiállítás
 Későbizánci művészeti emlékek
 Szentes: Képek a rovarábrázolás történetéből
 Modern iparművészeti kiállítás
 Szolnok: Általános iskolák szertárfejlesztő kiállítása
 Szombathely: Vadászati kiállítás
 Radnóti emlékkiállítás

Tata: Tavaszi tárlat a megye képzőművészeinek alkotásaiból

Tihany: Balatonkörnyék népművészete

XV-XVIII. századi ötvösremek

Vác: A váci sajtó története

Helyi bélyeggyűjtők kiállítása

Butor- és textilkiállítás

Veszprém: Ujhelyi Gábor festőművész kiállítása

Gulyás Jenő festőművész kiállítása.

E szám munkatársai:

- K a t o n a I m r e, az Iparművészeti Múzeum tudományos főmunkatársa,
- B a l a s s a I v á n, a Művelődésügyi Minisztérium Főosztályának osztályvezetője,
- K o r e k J ó z s e f, a MNM.-Történeti Múzeum főigazgatóhelyettese,
- M a k k a i J á n o s, régész, Budapest,
- S z o l n o k y L a j o s, a Néprajzi Múzeum főigazgatóhelyettese,
- T r o g m a y e r O t t ó, muzeológus, Szeged, Móra Ferenc Múzeum,
- C s a t ó T a m á s, a Legújabbkori Történeti Múzeum osztályvezetője,
- G y ő r f f y S á n d o r, a Legújabbkori Történeti Múzeum tudományos főmunkatársa,
- N é m e t h y E n d r e, a Központi Muzeológiai Technológiai Csoport vezetője,
- T é s i k J ó z s e f n é, restaurátor, Szeged, Móra Ferenc Múzeum,
- B. S u p k a M a g d o l n a, a Magyar Nemzeti Galéria tudományos főmunkatársa,
- I k v a i N á n d o r, muzeumigazgató, Cegléd, Kossuth Múzeum.

